

4-29-2018

15 Teşkilat-ı Mahsusa - Armenian II

Krikor Guerguerian

Follow this and additional works at: https://commons.clarku.edu/special_org

Recommended Citation

Guerguerian, Krikor, "15 Teşkilat-ı Mahsusa - Armenian II" (2018). *Special Organization*. 7.
https://commons.clarku.edu/special_org/7

This Book is brought to you for free and open access by the Private Materials (Archive 2) at Clark Digital Commons. It has been accepted for inclusion in Special Organization by an authorized administrator of Clark Digital Commons. For more information, please contact mkrikonis@clarku.edu, jodolan@clarku.edu.

12/28/10
Weepenn - ucc

Թուրքիոյ բանտերէն ղատապարտեալ ոճրագործները ազատ արձակելու հրամաններ տրուած էին Երիտասարդ Թուրքերու կուսակցութեան Ընդհանուր Կեդրոնական կոմիտէէն, Պատերազմական նախարարութենէն, ներքին գործերու նախարարութենէն, եւ մասնաւորապէս Օսմանեան արդարութեան նախարարութենէն, որուն հրահանգներուն համաձայն իւրաքանչիւր նահանգի, զաւառի եւ զաւառակի եւ քաղաքի մէջ կազմուեցան յատուկ յանձնախումբեր: Այս յանձնախումբերու մէջ առնուեցան առ հասարակ կառավարիչներ, զինուորական հրամանատարներ, ընդհանուր ղատախազներ եւ ղատաւորներ, ոստիկանապետներ եւ առաողջապահութեան տնօրէններ:

Եոզղատի նախկին ղատաւոր Մուսթաֆա Րէմզի Պէյ, որ նոյն քաղաքի մէջ կազմուած յանձնախումբի անդամ էր, յատկապէս կը շեշտէ թէ արդարութեան նախարարութեան հրամանով էր որ կազմուեցաւ Եոզղատի բանտէն ոճրագործները ազատ արձակելու յանձնախումբը: Արդարութեան նախարարութեան հրամանները կ'ընդգրկէին նաեւ բանտերէն ազատ արձակուած ոճրագործներու գործած ոճիրները՝ եւ կողոպուտները՝ չիսիսը ղատական հետապնդումէ զերծ պիտի մնային բացի այն պարագայէն երբ մարդասպաններուն ու կողոպտիչները բաժին չէին հաներ իրենց կողոպուտէն կառավարութեան եւ Երիտասարդ Թուրքերու կուսակցութեան:

Հայատառ թրքերէն թփնի բնագիր

Հայերէն թարգմանութիւն

Եոզղաթ միւթէսարընիլըզընըն

Պատձէն Եոզղատի նախկին ղատաւոր Րէ

թէզքէրէսինէ Եոզղաթ գատը

Րէմզի էնէնտիի պատախանին ուղղուած՝

սսպըզը Րէմզի էնէնտինին

Եոզղատի միւթէսարընի զեկոյցին:

Ճէվապը սուրէթի:

Եոզղաթ հափիսհանէսինտէ օլան

Պատիւ ունիմ նկատողութեան առնելու

մահգումինին ձինաիտէն ՅՅ1 սէնէսինտէ

ձեր զեկոյցը: Ես չեմ կրնար յիշել իրենց

թախլիյէ էտիլէնլէր գիմլէր օլտուղունու

անուններով թէ որոնք էին ձիշղ այն ղատա

պիլեմէմ, անձազ հաթըրտա միւթէսարընը
 էսպազը Մուհիթթին փաշանըն վէթալէթի
 զամանընտա Ատլիյէնին էմրինէ միւթէնիթ
 օլսա կէրէթ քի իսթինաֆ Միւտտէի Ումուժի
 սապըզը Թէվսիգ Պէյին ըիյասէթի թահթընտա
 Ասթերի Շուպէ Ռէիսի Սալիմ Պէյ, միւթէս
 րըն, միւթի գատը տայընըզ — հազըր օլ—
 տուզլարը հալտէ ասթերէ սէվգէտիլէձէթ—
 լէրինի պիլ պէյան սօթթօրուէն մուամէ—
 նէսիյլէ թախլիյէ մուամէլէսի իձրա
 էտիլմիշ վէ ախարինտէ Ջօրուժա չէթէ
 միւթերէգէսինէ իզամ էտիլտիթգլէրի
 նէթիձէի մէսմուաթըմ վէ օլտուդուէ կիպի
 պուէլարտան ժանտարմա եազըլըփ եազըլ—
 մատըղընը պիլեմէմ, գէրա էտիլէն մուա—
 մէլէ Մէձլիսի իտարէնին գարարընա
 իսթինատէն էտիլմէզ պիլէյիմ: Պուէտան
 մատտէ թախլիյէ վէ սաթիւր սուրէթլէ
 թանսիլաթ եափըլըփ եափըլմատըղընը տախի
 պիլեմէմ, մէսմուաթըմ օլարագ սէնէյի
 մէրթուժէտէ Եօզդաթ իթթիհաթ վէ Թէրագգի
 Ռէիսի օլվագըթ Պէլէտիյէ Ռէիսի Ահմէտ
 վէ ազալարը ժանտարմա Գուժանտանը սապըզը
 Թէվսիգ, վէ էսպազ Մուհասէպէձի Վէհպի
 վէ Պիտայէթ ձէզա Ռէիսի սապըզը Հէմգէ
 վէ Պագըրձի Մահմութ վէ էյթամ միւտիւրի
 Մէհմէտ Ֆաիգ, վէ Մէրթէզ Միւտտէի Ումուժի

պարտեալն ոձրագործները որոնք 1915 ի ըն—
 թացքին բանտէն ազատ արձակուեցան:

Երբ Մուհիթտին փաշա Եոզդատի փոխ—
 միւթէսարըն էր արդարութեան նախարարու—
 թեան հրամանին համաձայն յանձնախումբ մը
 կազմուեցաւ վերաքննիչ ատեանի նախկին
 ընդհանուր դատախազ Թէվսիգ Պէյի նախագա—
 հութեան տակ. անդամներ էին Եոզդատի զին—
 ուորագրութեան պաշտօնատան տնօրէն Սաթ—
 Պէյ, Եոզդատի միւթին եւ քու ծառադ (Եոզ—
 տի դատաւորը Մուսթաֆա Ռէմզի):

Բժշկական քննութիւն կատրուելէ ետք
 տեղի ունեցան ձեւակերպութիւնները ոձրա—
 գործներու ազատ արձակումին իբր թէ քի
 ասոնք զինուոր պիտի արձանագրուէին: Հե—
 տագային իմացանք որ ասյ ոձրագործները
 դրկուեցան Ջօրուժի հրոսակներուէն թիւը
 աւելցնելու համար: Ջեթմ գիտեր թէ անոնք
 զինայր արձանագրուեցան թէ ոչ որովհետեւ
 ձեւակերպութիւնները տեղի ունեցան Եոզդատի
 Վարչական Խորհուրդի կողմէ: Դեռ աւելի,
 ես տեղեակ չեմ բանտէն անոնց ազատ արձա—
 կումի մանրամասնութիւններուն. իմացայ
 որ յանձնախումբի անդամներն էին Եոզդատի
 Միութիւն եւ Ցառաջդիմութիւն կուսակցու—
 թեան ատենապետ Ահմէտ Պէյ. նախկին աւագ
 հաշուապալ Վէհպի Պէյ, զինայրերու

սապրզը մէրհում Լուծի վէ Մէքթէպի
 Սուլթանը մուլլիմլէրինտէն Նազմի
 էնէնտիլէր օլուփ, սաիր էնրատը վար
 իսէտէ գիմլէրտէն իպարէթ օլտուղունու
 պիլէմէմ, գիրաիչլէրինտէ պուլունմագտըմ:
 Պունլարտանտա հէյէթի մէրքէգիյէ վէ
 Տէալը գիմլէր օլտուղունտան մալիւմաթըմ
 եօքթուր: Անգարա իթթիհաթ վէ Թէրագգի
 քեաթիպի մէսուլու Նէճաթի Պէյ Թէհ
 ձիրտէն իւչ կիւն էվվէլ պուրայա կէլիփ
 Պէլէտիէ Ռէիսինին հանէսինտէ միսափր
 օլարաք, իւչ կիւն սօրնրատա Թէհճիրին
 պիրինճի գափիլէսի իգպա պիր կիւն
 սօնրա Զօրումա կիտիփ, պիր ազշամ սօնրա
 եինէ ավտէթլէ Ռէիսի միւմաիլյէհինին
 հանէսինտէ պիր ազշամ գալարագ, էրթէսի
 կիւնիւ Անգարայա կէթմիշտիր: Թէհճիրտէն
 սօնրատա Անգարայա Թային էտիլէն վաէի
 Նէճմէթթին Պէյլէ պիր արապայա պինէրէթ
 Սամսունտան պուրայ Ապտիւլ ճէպպարգատէ
 Մէհմէթ Պէյին հանէսինտէ միսափր օլարաք
 Անգարայա կիթթիղի վէ պու պապթէ պունտան
 Տազլա մալիւմաթըմ օլմատըղընը մարուզտուր:

5 (10) Շուպաթ 885.

Էլտաի Եօզղաթ Գատըր Սապրզը
 Մուսթաֆա Ռէմգի: |

Լ. Կ. Դ. Թիւ 535.

գունդին հրամանատար Թէվփիգ Պէյ. պատ
 ժական ատեանի Նախագահ Համգա էնէնտի.
 որբանոցի տնօրէն Մէհմէտ / Կ Տայիգ էնէն
 տի. Նախկին ընդհանուր դատախազ Լուծի
 էնէնտի. Սուլթանիէ վարժարանի ուսուցիչ
 Նազմի էնէնտի: Զեմ յիշեր Թէ ուրիշներ
 ալ կային Թէ ոչ, որովհետեւ ես անոնց
 մէջ չէի: Դարձեալ չեմ գիտեր Թէ գործա
 դիր մարմինը որոնցմէ կազմուած էր: Ան
 գարայի Միութիւն եւ Յառաջդիմութիւն
 կուսակցութեան պատասխանատու քարտուղար
 Նէճաթի Պէյ տեղահանութենէն երեք օր ա
 ռաջ հոս եկաւ եւ հիւր մնաց քաղաքպե
 տի տան մէջ: Աքսորեալներու կարաւանին
 մեկնումէն ետք ան Զորում գնաց, ապա
 ետ եկաւ, մէկ գիշեր քաղաքպետի տունը
 մնաց եւ վերադարձաւ Անգարա:

Երբ արսորեալները քաղաքէն դուրս
 հանուեցան, ինք երեւցաւ կառքի մը մէջ
 Նստած՝ Անգարայի կուսակալ Նշանակուած
 Նէճմէտտին Պէյի հետ որ Սամոնէն կու գար:

Ան գիշեր մը անցուց Եոզղատի մէջ
 Ապտիւլ ճէպպարգատէ Մէհմէտ Պէյի
 տունը: Ապա Անգարա մեկնեցաւ:

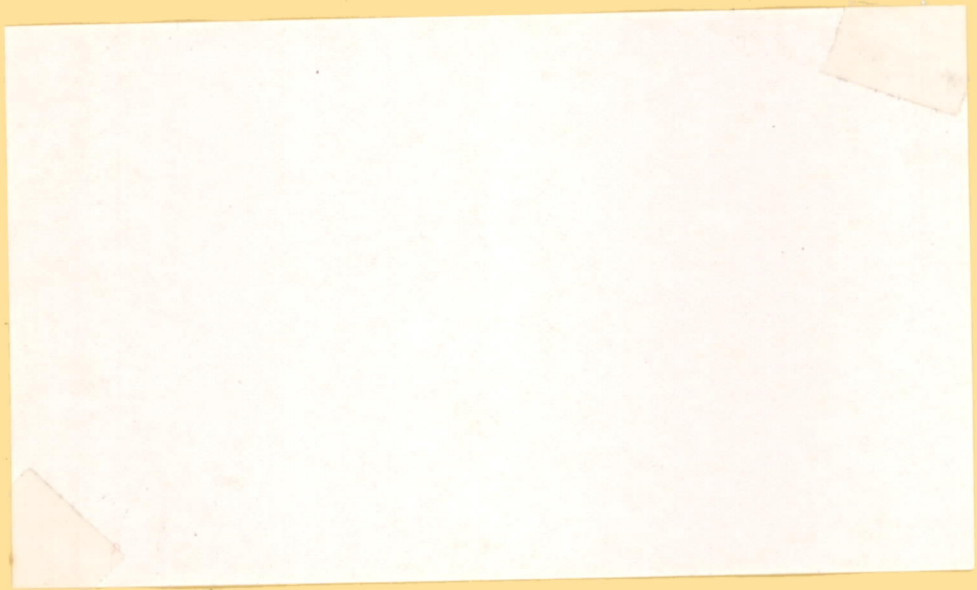
10 Փետրուար 1919:

Եոզղատի Նախկին Դատաւոր՝

Մուսթաֆա Ռէմգի:

Եռզղատի բանտէն 15 Մայիս 1915 ին վաթսուէն հինգ դատապարտեալ ոճրագործներ ազատ արձակելու համար արդարութեան նախարարութենէն մասնաւոր հրաման տրուած է կազմել յատուկ յանձնախումբ. այս յանձնախումբի անդամ դատաւոր Մուսթաֆա Բէմզի Թուրք Պատերազմական Ատեանի պահանջով տեղեկագր մը ղրկած է Եռզղատի կառավարիչին որ իր կարգին զայն փոխանցած է Պոլսոյ Ատեանի նախագահութեան:

Այս վաւերագրին մէջ յատկապէս նկատելի է ի՞նչ գլխաւոր եւ կարեւոր այն կէտը որ արդարութեան նախարարութիւնը մասնաւոր հրաման ղրկած է կազմել յանձնախումբ/^{մը/}բարձարստիձան քաղաքային եւ զինուորական անձերէ Եռզղատի բանտէն ազատ արձակելու դատապարտեալ ոճրագործները, որոնք ոչ մէկ յատկութիւն ունէին զինուոր գրուելու կամ զինայր արձանագրուելու, եւ որոնք ղրկուած են Զորում հոն հրոսակներու խումբերը աւելցընելու եւ զօրացնելու:

Гр. Г. м. Струва

Р. 28/1/1909

Երկու Տեսակ Թէշթիյաթ ու Մախսուսա

Պոլսոյ Թիւ մէկ Թուրք Պատերազմական Արտակարգ Ատեանի Նախագահի վարպետօրէն գգուշաւոր հարցումները ուղղուած ամբաստանուած Երիտասարդ Թուրք ղեկավարներուն աստիճանաբար կը քակեն Թէշթիյաթ ու Մախսուսայի նպատակին եւ գործունէութեան գլխաւոր գաղտնիքի կծիքները:

Հաստատելու համար Թուրք պաշտօնական վաւերագրերու վաւերականութիւնը նոյնինքն զանոնք ստորագրող հեղինակներու խոստովանութեամբ, Ատեանի առջեւ կը կարդացուին ամբաստանեալներու ստորագրութեամբ վաւերագրեր, որոնք կը պարզեն միեւնոյն նիւթին զանազան հանգամանքները:

Կանխապէս Ատեանը իր տրամադրութեան տակ գտնուած վաւերագրերէն եւ Հարցաքննիչ Ցանձնախումբի ատենագրութիւններէն եւ պաշտօնական վկայութիւններէն կըրցած է հասնիլ որոշ եզրակացութեան եւ հաստատ ապացոյցներու, սակայն կ'ուզէ ունենալ նաեւ ամբաստանեալներու խոստովանութիւնն ալ եւ կամ ասոնց կողմէ կատարուած յայտնութիւնները:

Ամէն մէկ ամբաստանեալի առանձին կերպով կ'ուղղուին գրեթէ միեւնոյն հարցումները եւ կը կարդացուին վաւերագրերը առանձին առանձին իւրաքանչիւրի պաշտօնի աստիճանին կարեւորութեան համեմատ: Ատեանի նպատակն էր երեւան հանել Երիտասարդ Թուրքերու կուսակցութեան եւ Կեդրոնական Կոմիտէին կազմակերպած եւ գոյութեան բերած Թէշթիյաթ ու Մախսուսայի բուն գաղտնի պահուելիք գործունէութիւնը, որ եղած է հայ ցեղի բնաշնչումին իրագործումի գլխաւոր եւ առաջնակարգ մեքենան:

Ատեանի Նախագահը նախ ամէն մէկ ամբաստանեալի կը հարցնէ յստակ բառերով թէ ինչ է Թէշթիյաթ Մախսուսան, թէ Թէշթիյաթ

Մախսուսան ինչ կապ եւ առընչութիւն ունի Երիտասարդ Թուրքերու կուսակցութեան եւ Կեդրոնական Կոմիտէի հետ, թէ որոնք են նոյն Թէշթիւաթր Մախսուսայի հիմնադիրները, թէ ինչ եղած է Թէշթիւաթր Մախսուսայի գլխաւոր եւ առաջնակարգ նպատակը, թէ նոյն Թէշթիւաթր Մախսուսան ինչպիսի առընչութիւն ունի Կիւրճիւնի Հայերու տեղահանութեան եւ կոտորածին հետ:

Ամբաստանեալները կը ջանան ուրանալ գոյութիւնը երկու տեսակ Թէշթիւաթր Մախսուսաններու եւ կը փորձեն հաստատել Ատեանի առջեւ թէ միայն մէկ Միթիւթիթի Թէշթիւաթր Մախսուսա կար հիմնուած Պատերազմական Նախարար Էնվեր Փաշայի կողմէ եւ թէ այս Թէշթիւաթր Մախսուսան կախում ունէր պատերազմական Նախարարութենէն որմէ կը ստանար իր հրահանգներն ու հրամանները, կը ղեկավարուէր Օսմանեան բանակէն իր ղեկավարութեան նշանակուած որոշ սպաներէ, թէ իր գոյութիւնը կը փ պահէր նոյն Նախարարութեան տնտեսական վարկէն, եւ նկատակ ունէր խափանարարութեամբ եւ լրտեսութեամբ ^{Օսմանեան բանակին յաղթանակին} թէ նպատակէն դուրս չէին նաեւ սպանութիւններ կատարել:

Թուրք Ատեանի Նախագահը յատկապէս կը շեշտէ/թէ Թէշթիւաթր Մախսուսան պաշտօնապէս զինուորական կազմակերպութիւն մը ըլլար եւ կախում ունենար միայն պատերազմական Նախարարութենէն, պէտք չէր այն ատեն կապ ունենար Երիտասարդ Թուրքերու կուսակցութեան Կեդրոնին հետ, որմէ կը ստանար զէնքեր ու դրամ, ղգեստեղէն, համազգեստ, եւ պէտք չէր ղեկավարուէր քաղաքային եւ աշխարհիկ պետերէ եւ մասնաւորապէս պէտք չէր գործածէր ներքին գործերու Նախարարութեան ծածկազրի բանակին ինչպէս նաեւ բանակիները նահանգներու կուսակալներուն:

Աստիճանաբար առաջ երթալով, Ատեանի Նախագահը հիմնուելով

պաշտօնական վաւերագրերու վրայ երեւան կը բերէ որ Թէշքիլաթը Մախսուսանի պետերն ու ղեկավարները ուղղակի եւ անուղղակի յարաբերութեան մէջ եղած են ոչ թէ միայն Կեդրոնական Կոմիտէի հետ, այլ ներքին գործերու նախարարութեան հետ որոնք իրարու հակառակ հրամաններ կու տային երբեմն, մասնաւորապէս բանտերէն ազատ արձակելու դատապարտուած ոճրագործները. այս հանգամանքը եւ առնչուած թիւերը կ'ապացուցանեն թէ Թէշքիլաթը Մախսուսան միայն զինուորական կազմակերպութիւն չէր, այլ երկու տեսակ Թէշքիլաթը Մախսուսաներ կային որոնցմէ մին կապուած էր Պատերազմական նախարարութեան, միւսը կապուած էր Երիտասարդ Թուրքերու Ընդհանուր Կեդրոնին եւ ներքին գործերու նախարարութեան հետ.

Հայաստան թրքերէն բնագիր

Րէհս. Թէշքիլաթը Մախսուսանըն

իթի շէքիլտէ օլտուղունու, պիրիսի տօղրուտան տօղրույա Հարպիյէ Նէգարէթիսնէ մէրպուլթ, տիկէրի տէ իթթիհաթ վէ Թէրագգի Ֆըրգասընա մէնսուփ օլտուղունու սէօյլէյօրլար: Պիզէ իզահաթ էտիսիզ:

Ճէվաթ Պէյ. Պէնտէնիզ եալնըզ

Հարպիյէ Նէգարէթիսնէ մէրպուլթ օլան Թէշքիլաթը Մախսուսայը պիլիյօրոււմ, Փաշա Հազրէթլէրի, պաշթա պիր Թէշքիլաթ օլուփ օլմատըղընը վուզֆոււմ եօթթուր:

Րէհս. Հարպիյէ Նէգարէթիսնտէն

սէօյլէտիլէր. Թահրիրիստէ կէլէճէթ:

Հայերէն թարգմանութիւն

Նախագահ. Կ'ըսուի թէ Թէշքիլաթը

Մախսուսան երկու տեսակ էր, մին՝ ուղղակի Պատերազմական նախարարութենէն կախում ունէր, երկրորդը՝ Միութիւն եւ Յառաջդիմութիւն Կուսակցութենէն կախում ունէր: Մեզի բացատրութիւն տուէք:

Ճեւատ Պէյ. Ես միայն Պատերազմական

նախարարութենէն կախում ունեցող Թէշքիլաթը Մախսուսան կը ձանչնամ, Գերամեծար Փաշա: Տեղեակ չեմ թէ ուրիշ Թէշքիլաթ գոյութիւն ունի կամ ոչ:

Պատերազմական

Պատերազմական նախարար

ութենէն ըսին մեզի. գրաւոր պիտի ղրկեն:

Ք. Ք. 354 Գ, ԵՂ 63

Ք. Ք. Գաղափար հար-
պիտ ճեղատիտի ընտել
պու թեղի շարժումը Երևան-
Երևանի Երևանի Երևանի
Է՛ թեղաբնի պե թեղա-
պու օժուճ Բուճ Է՛
ժամկետի պե պաշ-
խարժ Երճ օլորույն Երև-
անի թեղի օր:

Պատճառ. Գաղափար-
ապարհի Պատճառ-
Էր հարաբերություն թե թեղ-
ապարհի կարգի սահման
առարժեք և շահագործողի
հարաբերության կարգի
և պաշտոնի հարաբերություն:
Այս Է պատճառաբանում
հարաբերության շահագործող:

Դեռ ԵՂ 4 →

Րէխս. Փէք իյի. Հարպիյէ Նէգարէթի
թիւնէ մերպութ պիր միւսրէգէյէ չէթէ
թապիրի իթլաքը սահիհմիտիր. վէ պուՆա
վերիլէն էմիրտէ չէթէճէ թէճգիյէ
էտիւնիգ տէնիլիրմի՞ :

Ճէվաթ Պէյ. Վալլահի, կէչէն
մուամէլէ իւզէրիւնէ պիր թէլաքթիրէն
տիր, էնէնտիմ:

Րէխս. Շուպէսի դիմ տիր:

Ճէվաթ Պէյ. Չապըթան վար, էնէնտիմ:

Րէխս. Գիմ տիր. իսմիւնի սէօյլէյի
նիգ տէ սօրալըմ:

Ճէվաթ Պէյ. էմնիյէթի Ումուլմիյէ
միւտիւրի Ազիգ Պէյ, Տօթթօր Նազըմ վէ
Աթըն Պէյլէր վէ սօնրա Մուլթար Պէյ,
Րիգա Պէյ...:

...Րէխս. Օ չէթէ վէ կէօնիւլլիւ
գըթաթը տէտիթլէրի հագգընտա, տօղրու
տան տօղրույա վէ Հարպիյէ Նէգարէթիւնէ
իրթիպաթը օլան թէշթիլաթը Մալսուսա
տէյիլ, տիյօրլար:

...Րէխս. Ձէթէ թապիրիւնէն մագսա
տիւնըգ նէյտի: Պիր գըթայա, պիր միւսրէ
գէյէ, Հարպիյէ Նէգարէթիւնէ վէ Օրտույա
մէնսուպ պիր գըթայա չէթէ թապիրի վերիւ
մէսի սահիմիտիր:

Նախագահ. Շատ լաւ. կարելի՞ է
ազատ արձակել վաշտ մը որ կախում ունի
Պատերազմական Նախարարութենէն, գործա
ծելով հրոսախումբ ասացուածքը: Ներելի՞
է այդպիսի խումբի մը համար պատժելու
հրաման տալ:

Ճեւատ Պէյ. Կ'երդնում, էնէնտիմ,
անցեալի գործողութիւն մըն է, էնէնտիմ:

Նախագահ. Ո՞ր մէկ կայքէն է:

Ճեւատ Պէյ. Սպաներ կան, էնէնտիմ:

Նախագահ. Ո՞վ է. անունը տուր
որ հարցնենք անոր:

Ճեւատ Պէյ. Անդհանուր Ապահովու
թեան տնօրէն Ազիգ Պէյ, Բժիշկ Նազըմ
Պէյ եւ Աթըն Պէյ, եւ ապա Մուլթար
Պէյ, Րիգա Պէյ...:

Նախագահ. Կ'ըսուի թէ այսպէս
կոչուած հրոսակներ կամ կամաւորներ
արաձանագրուած չէին թէշթիլաթը Մալս
սուսայի մէջ, որ ուղղակի կախում
ունէր Պատերազմական Նախարարութենէն:

...Նախագահ. Ի՞նչ ըսել կ'ուզէր հրո
սախումբ ասացուածքը գործածելով: Միթէ՞
ուղիղ է Պատերազմական Նախարարութենէն
կախում ունեցող գունդի մը, վաշտի մը
համար գործածել հրոսախումբ ասացուածքը:

1. Թագուլմ ր վագայի Տիվանը Հարպի էօրնի Մուհագէմաթը Չապրի Ճէրիտէսի,
թիւ 8549, Հորոհրդ նիստ 8 Մայիս 1919:

Երիտասարդ Թուրքերու Կեդրոնական Կոմիտէի հրամանով
կառավարութեան գործադիր վարչութիւնները անձնիւր
փոխադարձ գործակցութեամբ կը բերեն իրենց բաժինը
Հայ ցեղի բնաշնչումի պետական ներքին քաղաքականու-
թեան կիրարկումի գործին մէջ: Թուրք պատերազմական
ատեանը վաւերագրական ապացոյցներով կը հաստատէ այդ
գործունէութեան մանրամասնութիւններ:

Հայատառ Թրքերէն բնագիր

Հայերէն թարգմանութիւն

Րէխս. Թէշքիլաթը Մախսուսա

տաիրէ_ի ասքերիյէյէ մէնսուփթու,
տիյօրսունուզ:

Պէօյլէ օլունձա, կէրէք պէօյ_
լէլէրինին կէրէք ասքերի շահանէյի
տաիրէ_ի ասքերիյէ թօփլանաձաք մաս_
րաֆընը, մէսարիֆ_ի ռաիյէսինի, էլպի_
սէսինին քէնտիսի վերիւր, կէօնտէրիւր,
պուրատան անլաշըլըյօր քի պու իշիա_
նըյլա եափըլըյօր:

Տախիլիյէ նէգարէթի գարըշըյօր,
սօնրա Մէրքէզ_ն Ումուլմի էմիր վերիյօր:
Սիգ տէ պիլիքսինիգքի Հարպիյէ նէգարէ_
թէնին իշլէրինտէ պէօյլէ շէյլէր օլա_
մազ:...

Րէխս. Շու հալտէ պու Թէրքիլաթը
Մախսուսանըն վիւճուտա կէլմէսինէ Մէր_
քէզ_ի Ումուլմի հիգմէթ էթմիշ:

Նախագահ. Կ'ըսէք թէ Թէշքիլաթը Մախ

սուսան զինուորական պաշտօնատունէն կա-
խում ունէր:

Եթէ այդպէս ըլլար, զինուորական
պաշտօնատունը ստիպուած պիտի ըլլար վճա-
րել այդպիսիներուն ծախքերը, ինչպէս
զինուորներու զգեստի ծախքերը, զանոնք
պիտի դրկէր ուր որ անկ էր, . ասկէ կը
հասկցուի թէ գործը օգնութեամբ կ'ըլ-
լար, ներքին գործերու նախարարութիւնը
հրաման կու տայ, Ընդհանուր Կեդրոնը
հրամաններ կու տայ: Դուք ալ գիտէք որ
Պատերազմական նախարարութեան գործե-
րուն մէջ այդպիսի միջամտութիւններ
չեն կրնար ըլլալ: . . .

Նախագահ. Այդպէսով Թէշքիլաթը
գործին մէջ Ընդհանուր Կե-

Մախսուսայի
դրոնը ծառայութիւն ըրեր է (եթէ պատե-
րազմական նախարարութիւնը կազմակերպած է
Թէշքիլաթը Մախսուսան Գ):

... րէիս. Յագագթ պազը վերտիղի
էմիրուէր, Տախիլիյէ նէգարէթիսին
վերտիղի էմիրուէրէ պիլէ միւխալիք
պուլունմուշթուր:

Աթրճ Պէւ. Միւխալիք տէյիլ,
էնէնտիմ. պիզ հէր չէշիթէն իսթիյօ
րուք, էնէնտիմ: Խուսուսի սէվզէթմէք
իւզրէ ահվալի մահալլիյէյէ վազըն
օլան զէվաթը իսթիյօրտուք: Պէօյլէ
չէթէլէր եափմաք իւզրէ տէ իսթիյօր
տուք, եանի հէր թիւրլիւսիւնիւ
իսթիյօրտուք:

Րէիս. Պուրատա, կէօրիւյօրսուենուզ
եա, Մէրթէզ_ի Ումումիյլէ Տախիլիյէ
նէգարէթիսին իշ'արաթը պէյնիստէ իհթի
լաք վար: Պիրի միւճրիւմիսի թախիլիյէ
էտիփ պու իշլէրտէ գուլլանմաք իսթի
յօր, տիկէրիսի տէ պուենուէն միւխալիքի
պիր ըէյտէ պուլունտուղու անլաշը
լըյօր. նէ տէրսիսիզ:

Աթրճ Պէւ. Պէօյլէ պիր իհթիլաք
օլապիլիր:

Րէիս. Մէրթէզ_ի Ումումի, եալնըզ,
պիր տէլալէթ իշէ տէ գալմըյօր, շէցյլէ
եափըթըզ, պէօյլէ եափըթըզ, տիյօր:

Նախագահ. Սակայն (Ընդհանուր Կեդրո
նի Գ) տուած ինչ ինչ հրամանները ներքին
Գործերու Նախարարութեան տուած հրաման
ներուն իսկ հակառակ են:

Աթրճ Պէյ. Հակառակ չէ, էնէնտիմ.
մենք ամէն տեսակի բաներ կ'ուզէինք,
էնէնտիմ: Մասնաւոր առաքումով ուրիշ
տեղեր կ'ուզէինք հոն_ալ անձեր ունենալ:
Այսպիսի հրոսակներ ալ կազմել կ'ուզէինք,
այսիքն' ամէն տեղ ամէն տեսակ մարդիկ
կ'ուզէինք ունենալ:

Նախագահ. Հոս, ինչպէս կը տեսնէք,
Ընդհանուր Կեդրոնի ^{եւ} Դիփ/Ներքին Գործերու
Նախարարութեան նշանակածին մէջ տարբերու
թիւն կայ: Մէկը ոճրագործները բանտերէն
ազատ արձակելով կ'ուզէ այս գործերուն
մէջ զանոնք գործածել. միւսը անոր հա
կառակ կարծիք կը յայտնէ:

Ինչ կ'ըսէք այս մասին:

Աթրճ Պէյ. Այդպիսի հակառակութիւն
մը կրնայ ըլլալ:

Նախագահ. Ընդհանուր Կեդրոնը միայն
միջամտութեան գործին մէջ չի մնար, այլ
նոյնիսքն գործին մէջ կը մտնէ, այսպէս
ըրէք, այնպէս ըրէք, հրամաններ կու տայ:

Աթրճ Պէ.Մ. Միւթալա՛ա նէվիտէն

օլարաք սէօյլիյօր:

Րէիս. Մէրթէգ_ի Ումումիին

իշ'արաթը մուրախասը մէսուլլարձա
միւթալա՛ա տիյէմի՞ թէլազգի օլոււնուր:
Եօքսա պիր թավսիյէ, էմիր կիպիմի՞:

...Րէիս. Մուրախաս միւթալա

թընը եազըյօր, ամա Տախիլիյէ Նազը
ընըն իշ'արը սիզին Ֆալան թարիխլի
իջքընըզա միւթալիճ էտիյօր: Թէշթիլաթ_ը
Մախսուսանըն միւրէթթէպաթընը Տախիլիյէ
Նազըըը թէրթիփ էտիյօրսա, Մէրթէգ_ի
Ումումի օնուն խիլաճընա օլարաք էմիր
վէրմիշ: Զիւնթիւ պու վիւզէլատա օնուն
միւթալիճ օլտուղունու եազըլը, մուրախ
խասընըզ, նէ՞ եափայլմ տիյէ իսթիզան
էտիյօր. Տախիլիյէ Նազըըը Թէշթիլաթ_ը
Մախսուսայը Մէրթէգ_ի Ումումի իսէ
օնուն խիլաճընտա ըէյ վէրմիշ օլույօր:
Պու մէսէլէնին սիզ նանըլ իչիտէն
չըթտընըզ: 1

Աթրճ Պէ.Մ. Կարծիք յայտնելու տեսա

կէտով կ'ըսէ:

Նախագահ. Ընդհանուր Կեդրոնի մատնա

նըշումով պատասխանատու պատուիրակները
կարծիք կը յայտնեն կամ թելադրութիւն
կ'ընեն: Ասիկա կարծիք է թէ հրամանի
պէս է:

Նախագահ. Պատուիրակը կը գրէ իր

կարծիքը, սակայն ներքին գործերու նախա
րարը համակարծիք չէ այն ինչ թուականին
գրուած գաղափարներուն: Թէշթիլաթ_ը Մախ
սուսայի համար կարգադրութիւններ եղած
են ներքին գործերու նախարարութեան կող
մէ: Կուսակցութեան Ընդհանուր Կեդրոնը
հակառակ հրաման տուած է. որովհետեւ
դահլիճի մէջ Բիթիփ/ որոշուած է որ հա
կառակ է. ձեր պատուիրակը կը հարցնէ թէ
ինք ինչ պիտի ընէ կամ որու պիտի հիւնա
զանդի: ներքին գործերու նախարարութիւ
նը, Թէշթիլաթը Մախսուսա, Կուսակցութեան
Ընդհանուր Կեդրոն իրարու հակասական
խորհուրդներ տուած են: Դուք ինչպէս
կրցաք այս խնդրէն դուրս գալ:

1. Թագուհիմ ը վագայի Տիվանը Հարպի էօրնի Մուհազէմաթը Զապրթ ձէրիտէսի, թի

Ձև 14/ի սկզբը

Պոլսոյ մէջ Երիտասարդ Թուրքերու կուսակցութեան ակումբը նուր
էլ Օսմանիէ դարձած էր պետական որոշումներու եւ գործունէութեան
ընդհանուր կլորոն կամ կառավարական, դանազան վարչական մասնաձիւ
ղերու գործատեղի: Հոն էր որ վճռած էին Հայերու տեղահանութեան
գործողութեան մանրամասնութիւնները, հոն էր որ ձթթթ/էիյ/ ծրագրած
էին Հայերի կոտորածներուն մանրամասն որոշումները եւ ոճիրներու
գործադրութեան վայրերը կանխապէս նշանակուած էին, հոն է որ վճռած
էին բանտերէն ազատ արձակել դատախարտեալ ոճրագործները: Նոյնպէս
կուսակցութեան կեդրոնական կոմիտէն Օսմանեան կայսրութեան իր/ի
հայաբնակ խահանգներուն, գաւառներուն եւ գաւառիկներուն մէջ տարածած
էին կազմակերպական ցանցեր հոն նշանակելով պատասխանատու շարտուղար
ներ եւ պատուիրակներ, որոնք տեսել մը լիազօրութիւն ունէին պաշտօ
նական վարչութեան վրայ Հայերու տեղահանութեան եւ բնաջնջումի գոր
ծերուն կարգադրութեան մէջ:

Երիտասարդ Թուրքերու կուսակցութեան Կեդրոնական
Կոմիտէի Պոլսոյ նուր էլ Օսմանիէի մէջ եւ նոյն կոմի-
տէի ներկայացուցիչները եւ պատասխանատու քարտուղարները
նահանգներու եւ գաւառներու կառավարիչներուն հետ համա-
գործակցարար կազմակերպած եւ ղեկավարած են Հայերու տեղա-
հանութեան ընթացքին գործուելիք ոճիրները իրենց ամէն
մանրամասնութիւններով Թէշքիլաթը Մախսուսայի հրոսպետներուն
եւ հրոսակներուն միջոցով: Թուրք Արտակարգ Պատերազմական
Ատեանի վարած դատավարութեան արդիւնքը եւ վճռագրերը վերջնա-
կանապէս հաստատած են վաւերագրերու ապացոյցներով՝ համաձայն
գործուած ոճիրներու պատասխանատուութիւնը թէ Հայերու տեղա-
հանութիւնն ու կոտորածը ինչպէս նաեւ կալուածներու գրաւումը
Օսմանեան Կառավարութեան որդեգրած ներքին քաղաքականութեան
համեմատ գործադրուած են:

Հայատառ Թրքերէն բնագիր

Հայերէն թարգմանութիւն

Մէշրուքիյէթին իլանընտան մու-
գատտէմ ինթիսաի էյլէտիդի մէզքիւր
ձէմիյէթին էտիրնէ միւսէթթիշլիյիսի
տէրուհթէ էյլէյէրէթ իլանը ինֆիսահա
գատար իշպու վազիփէի իֆա էյլէմէթ
սուրէթիյլէ տաիրէի թէփէրրիւթ վէ
թակալլուփ մագսատըյլա միւթէագգիփ
ետրի վէթալէթ վէ վէտաթընա ալտըղը
իրատէի հէօքիւմէթ իւզէրինէ Ֆըրգաի
սիյասիյէ հալընտան մուհաֆազա էտէն
վէ պինայէնալէյհ իձրաաթը ումոււմի-

Սահմանադրութեան հռչակումէն իվեր
(24 Յուլիս 1908 Գ) իբր միապետ եւ բռնակալ
(միութենականներ Գ) իրենց իսկ ձեռքերուն
մէջ բռնութեամբ առին կառավարութեան վար-
չութիւնը եւ "մնաս բարով" ըսին պետութեան.
իրենք էին քաղաքական կուսակցութեան ղեկա-
վար պետերը. իրենց ձեռքերուն մէջ բռնագրա-
ւեցին կառավարական գործերը, միջամտեցին
վարչական բոլոր գործերուն մէջ. իրենց
ազդեցութեան ենթարկեցին պետական արժանա-
պատուութիւն ու վարչական դրութեան ձեւը.

րէսի իթիպարը յլէ իթատէի տէվլէթի
 քիւլլի տահուրէսիը վէ իձրաի նիւ
 ֆուս էլլէյէն վէ մէսաիլի միւհիմմէյի
 տէվլէթին մահալլի աթթ վէ հալը օլան
 Մէրթէզի Ումուհիսինին իթթիհազ էլլէտիղի
 գարարա թապ'էն թանզիմ էտիլէն Գանուէնու
 մահսուսա թէվֆիքան մահալլի ախէրէ
 նագլէտիլէն իմհա վէ էշեա վէ էմվալլա
 ըրնըն նէհպ վէ դարէթ էտիլմէսի զըմնընտա
 թէրթիփ վէ թէշթիլ օլուէնան կիրուհու
 պագիյէնին էմրի թէշթիլ վէ թէրթի
 պինտէ մէտխալտար օլան վէ հալի հարպ
 միւլապէսիյլէ հալքըն մէօհթաձ
 օլտուղու զարուրիյէ իւզէրինտէ պազը
 ամալը հասիսէ տօլասըյլա իձրաի իհթի
 քար վէ տէրշ վէ իտտիխարը սէրվէհ
 մահսատըյլա իշպու հէրէթաթը մուամէ
 լաթը ըէսմիյլէ մէրշ վէ խուլասա պու
 գապիլ մուամելաթը քէյֆիյէյէ հուսու
 սաթը ըէսմիյէյէ ալէթ վէ վասըթա
 իթթիհազ վէ պինայէնալէյհ տէվլէթի
 Օսմանիյէտէ գանուէնու էսասը մուէձի
 պինձէ մուգարրէր վէ միւէսսիս օլան
 իտարէի հէօքիւմէթի թաղյիը էտէր մահի
 յէթթէ պիր գուվվէի խաֆիյէ իհտաս
 էլլէյէն իթթիհաթ վէ թէրագգի ձէմի
 յէթինին վիլալաթը Օսմանիյէտէ

հետեւաբար, կարգադրութիւններ ըրին պետու
 թեան կարեւոր հարցերը լուծելու իրենց
 ինկ իթթիլի ընդհանուր կեդրոնի վայրին
 մէջ (նուր էլ Օսմանիէ) համաձայն աթրն որո
 շումներուն որոնք իրենք կանխապէս առած
 էին հոն: Տեսակ մը օրէնք յարմարցուցին
 որու համաձայն ուրիշ տեղեր փոխադրեցին
 (Հայերը) ասոնց կարաւանները կոտորելու
 դիտաւորութեամբ, անոնց ինչքերն ու կալ
 ուածները կողոպտելու եւ գողնալու մտա
 դրութեամբ. այս նպատակին հասնելու համար
 գործածեցին հրոսակներ զորոնք կանխապէս
 իրենք իսկ կազմակերպած էին: Պատերազմա
 կան վիճակի շփոթութեան ընթացքին անոնք
 շահագործեցին ժողովուրդին անհրաժեշտ
 պէտք ունեցած պարէնները իրենց անհատկան
 շահերը/հիփփի իրականացնելու եւ աւելի
 հարկովութիւն դիզելու նպատակով: Նոյն
 նպատակին համար բոլոր գործառնութիւնե
 թուն պաշտօնական հանգամանք տուած էին,
 կարձ խօսքով այնպիսի կարգադրութիւններ
 ըրած էին իրենց կամայական եւ անձնական
 շահերուն յարմարցնելով պետութեան հան
 գամանքները ու զարգացումը, հետեւաբար
 անոնք փոխեցին կառավարութեան վարչաձեւը
 եւ Օսմանեան պետութեան կանխապէս հաս
 տատուած Սահմանադրութիւնը:

43

Կեօքիւմէթի թաղայիւր էտէր մահի
 յէթթէ պիւր գուզվէի խաճիյէ իհտաս
 էյլէյէն, իթթիհաթ վէ թէրազգի
 ձէմիյէթիւնիւն վիլայաթը Օսմանի
 յէտէ վասըթաթըի ձրաաթը օլմազ
 իւզըիէ իհտաս էտիլէն թէշթիլաթը
 հարիճիյէնի մէյանընտա վէ պիւնէ
 թիճէ մէպհուսուսուսահի օն Հազիրան
 թարիխի գարարնամէտէ իզահ օլտուղու
 վէչհիլէ իշպու հարէթէթլէրիյլէ
 ճախիլի ասըլ օլուփ տա էլեքէվմ
 հազլարընտա իթթիհազը գարար օլուս
 մուշ պուլուսան միլթթէհիմլէրիւ
 հաթէթեաթընը իփթիտայէն իտատ վէ
 թէսհիլ վէ ինթիհայէն տախի իթմալ
 էօյլէմէթ իշպու էճալտա ճէրէն
 զի մատխալ ինթիւնթագիյէ օլտուզլարը
 թահգիգյաթը սըրասընտա վագիհան
 սէփթէտէն իթրար վէ ~~թփթիթիթի~~ / /
 ինթիրաճլարը վէ էվրաթը թահգիգիյէ
 միւնտէրաճաթը կիպի տէլաիլ իլէ
 անլաշըլմըշ: 1

Գոյութեան մէջ բերին անտեսանելի գաղտ
 նի իշխանութիւն մը եւ մասնաւորապէս
 Միութիւն եւ Յառաջդիմութիւն կեդրո
 նական կոմիտէի ղեկավարները ստեղծեցին
 նահանգներու մէջ գործառնութեանց մի
 ջոցառումներ: Իբր հետեւանք այս բա
 ցատրութեանց 10 Յունիսի վերեւ յիշուած
 վճռագիրը, զոր ընդունեցան իրենց դա
 տական քննարկութեանց ընթացքին եւ
 յստակօրէն խոստովանեցան, ինչպէս ապա
 ցուցուած է քննութեան թուղթերու եւ
 արձանագրութեանց մէջ, անոնք յանցաւոր
 են ամէնէն առաջ իրենց գործունէութեանց
 համար, ինչպէս որ սկիզբէն իվեր դիտա
 ւորութիւն ունեցած են պատրաստելով
 զանոնք, դիւրացնելու եւ իրագործելու
 համար իրենց գաղտնի նպատակները, գոր
 ծունէութիւնները, իբր գլխաւոր պա
 տասխանատու գործիչներ եւ մեղսակից
 ներ:

1. Թագուհիմ ր վագայի Տիվանը Հարպի էօրճի Մուհազէմաթը Զապրթ ձէրիտէսի,
 8586, 8 Յունիս
 Թիւ 8771, հրատարակուած ~~28-11-1919~~ 1919 ին, էջ 188/ 168:

Հայաստան թրքերէն բնագիր

Հայերէն թարգմանութիւն

Ճէմիյէթի մէզքիւրէնին էնվա_ի
 Ֆաալիյէթինտէն պիրի տէ թէհճիր գանու_
 նունու թաթպիգաթը սըրասընտաթի հէրէ_
 քեաթը թէշքիլ էթմէթթէ օլուփ օ էսնատա
 մէմալիթի Օսմանիյէնին հէմէն հէր
 թարաֆընտա ճէրէյան էտէն վուգուաթթ
 իթթիհաթ վէ թէրագգի մուրախխաս վէ
 քեաթիպ_ի մէսուլլարընըն ըրիյասէթ
 էթթիթլէրի թէհճիր մէնաթըզընտան
 պաշլըճասընը թէշքիլ էտէն վիլայաթ_ը
 շարգիյէնին գաֆֆէսինտէթի եէքնէսաթ
 հարէքեաթըն իթթիհաթ վէ թէրագգի
 ճէմիյէթ_ի էրքանընտան միւթէշէթթիլ
 օլան թէշքիլաթ_ը Մախսուսա Գօմիօ_պիօ
 նունճա հավալիֆէ մէզպիւրէ թէշքիլաթ_ը
 Մախսուսա ըրիյասէթինէ թային օլտուղու
 գապուլ վէ իթիրաֆ օլունան Պահաէթթին
 Շաքիր Պէյ թարաֆընտան իտարէ էտիլտիղի
 վէ միւմաիլէյհին պու ուղուրտա իթթիհաթ
 վէ թէրագգի մուրախխասը մէսուլ վէ
 միւսէթթիշլէրինի իսթիխտամ էյլէտիղի
 տէլաիլիյլէ վուգուա կէթիրիլէն
 ֆէճաիին տախի ճէմիյէթ_ի մէզքիւրէճէ
 թէրթիփ վէ իհզար օլունտուղու անլաշըլ_
 մաթթատըր: Զ

Միութիւն եւ Յառաջընդմուտիւն կու_
 սակցութեան կեդրոնին գործած ոճիրներէն
 մէկնալ է կազմակերպութիւնը գրեթէ ամէն
 տեղ այն բոլոր ղէպքերուն որոնք տեղի
 ունեցան տեղահանութեան օրէնքի փրփ/ս/
 սրամադրութիւնը կիրարկելու ընթացքին:
 Այս ղէպքերու ատեն ներկայացուցիչներն
 ու պատասխանատու քարտուղարները նախա_
 գահած ենայդ եղելութիւնները կազմակեր_
 պելու գործուէնութեան, ղէպքեր որոնք
 տեղի ունեցան նոյն ձեւով իրենց գործո_
 ղութեան կեդրոն նշանակուած արեւելեան
 նահանգներու մէջ: Միութիւն եւ Յառաջըն_
 մութիւն կուսակցութեան գլխաւոր ղեկա_
 վարները կազմակերպեցին թէշքիլաթ_ը
 Մախսուսա վերեւ յիշուած վայրերուն մէջ:
 Անոնք ընդունեցան եւ խոստովանեցան թէ
 իրենք անձամբ ստանձնեցին նախագահութիւնը
 եւ հրամանատարութիւնը թէշքիլաթ_ը Մախ_
 սուսայի հրոսակներուն: Վաւերագրական
 ապացոյց կայ որ այս հրոսակները ղեկա_
 վարուած էին Պէհաէտտին Շաքիր Պէյի կող_
 մէ եւ թէ այս վերջինը գործածած է իբր
 ղեկավար պատասխանատու նեոհաստուտիս
 կուսակցութեան: Ակնյայտնի է թէ բոլոր
 պատարաստուած են գործուած են նոյն
 կուսակցութեան կեդրոնական կոմիտէի
 ղեկավարութեամբ:

Զ. Թագուիմ ր Վագայի Տիվան ր
 Թիւ 3771, հրատարակուած ԶԸ

Գոմիսիո

Երիտասարդ Թուրքերու Կեդրոնական Կոմիտէի անդամ Ռիզա Պէյ, որ ղրկուած էր Տրապիզոն նոյն Կոմիտէի կողմէ հոն կազմակերպելու Թէշքիլաթը Մախսուսայի հրոսակները, Պատերազմական Ատենի առջեւ կը խոստովանի թէ երկու տեսակ Թէշքիլաթը Մախսուսաներ կային, մին կը գործէր ձակատի վրայ, միւսը՝ երկրին մէջ կը հաւաքէր եւ տեղահան կ'ընէր Հայերը, քանի որ բաւարար զինայրեր չկային այս գործողութիւնը գլուխ հանելու համար.

Հայատառ թրքերէն բնագիր

Րէիս. Սիզին միւտաճա՞ա էթթիղինիզ ձիհէթ, կէչէնտէ սէօյլէտինիզ քի հարփ վազիճէսիյլէ միւթէլլէճ օլան Թէշքիլաթը Մախսուսա տըր: Հալպուքի տիկէր պիր Թէշքիլաթը Մախսուսա օլտուղունու սէօյլէմիշթինիզ: Պիզիմ անլամաք իսթէտիյիմիզ վէ սուալ էթթիղիմիզ պու Թէշքիլաթը Մախսուսա տըր: 1

Հայերէն թարգմանութիւն

Նախագահ. Ձեր ջատագոված տեսակէտը, անցեալ անգամ ըսիք թէ պատերազմի ծառայութեամբ փառաւոր դարձած Թէշքիլաթը Մախսուսան է: Մինչդեռ դուք ուրիշ փիճ/ Թէշքիլաթը Մախսուսայ մը գոյութեան մասին խօսած էիք: Մենք այս Թէշքիլաթը Մախսուսայի մասին է որ ձեզմէ տեղեկութիւն կ'ուզենք եւ որու մասին հարցում կ'ուղղենք ձեզի:

1. Թագուհիմը Վազայի, թիւ Կ 8561, եօթներորդ նիստ, 17 Յունիս 1919, էջ 124: Ռիզա Պէյի խոստովանութիւնը տես Թագուհիմը Վազայի թիւ 8554, հինգերորդ նիստ 12 Մայիս 1919, էջ 88-90:

Թուրք Պատերազմական Ատեանը կը հարցաքննէ Երիտասարդ
Թուրքերու կուսակցութեան պարագլուխները եւ ստէպ
վաւերագրերու զօրաւոր ապացոյցներով կը հաստատէ
թէ երկու տեսակ Թէշփիլաթը Մախսուսաներ գոյուցիւն
ունէին. մին պաշտօնական հաստատուած 1913 ին եւ որ
ուղղակի կախում ունէր Պատերազմական նախարարութենէն.
երկրորդը՝ գրեթէ կիսապաշտօն՝ հաստատուած 1914 ին,
եւ կապուած Երիտասարդ Թուրքերու Կեդրոնական Կոմիտէին
ներքին գործերու եւ արդարութեան նախարարութեանց:

Հայատառ թրքերէն բնագիր

Հայերէն թարգմանութիւն

Բէիս. Թէշփիլաթը Մախսուսա հազ
զընտա իյիձէ մալիւմաթընըզ վարմը:

Թալաաթ Պէյ. Կէչէնտէ Հարպիյէ
նէզարէթինէ մէրպուլէ պիր տաիրէի ասթէ
րիյէ օլտուղուքու արզէթթիմ, էնէնտիմ:

Բէիս. Արգատաշլարընըզքանն Րիզա
Պէյ տէ "պազը վիլայէթթէ թէհձիր մուա
մէլաթը իձրա էտէպիլմէթ իչին ժանտարմա
գուվվէթինին ղայրը խանի օլմասընտան
տօլայը պիր Թէշթլաթը Մախսուսա վիւ
ձուտա կէթիրիլմիշ պուլունտուղու վէ
պու Թէշթիլաթը Մախսուսանըն տիկէր,
հարպիյէ նէզարէթինէ մէրպուլէ օլան
Թէշթիլաթը Մախսուսատան պաշթա օլտու
ղունու սէօյլէտի, սիզին պունա տաիր
մալիւմաթընըզ վարմը:

Նախագահ. Թէշթիլաթը Մախսուսայի
մասին հաստատ տեղեկութիւն ունիք:

Թալաաթ Պէյ. Անցեալ անգամ ըսի
թէ պատերազմական նախարարութենէն կա
խում ունեցող զինուորական պաշտօնա
տուն մըն էր, էնէնտիմ:

Պէյ Նախագահ. Ձեր ընկերներէն Րիզա
Պէյ ալ հաստատեց թէ "քանի մը նահանգ
ներու մէջ տեղահանութեան գործողութիւնը
կատարելու համար զինայրերու ոյժէն զատ
ուրիշ գաղտնի Թէշթիլաթը Մախսուսա մը
գոյութեան բերուած էր եւ թէ այս Թէշ
թիլաթը Մախսուսան պատերազմական նախա
րարութենէն կախում ունեցող Թէշթիլաթը
Մախսուսայէն տարբեր էր. դուք այս
մասին տեղեկութիւն ունիք:

1. Թագուլիմը Վազայի, թիւ 3554, հինգերորդ նիստ, 12 Մայիս 1919.
Հրատարակուած 21 Մայիս 1919 ին:

Ատեանի նախագահը եւ Թէշքիլաթը Մախսուսայի ղեկավար
Աթրեհ Պէյ կը շանան բացատրել երկու Թէշքիլաթը Մախսու
սաներու գոյութիւնը եւ կազմը: Նախագահը կը հաստատէ
թէ երկու տեսակ Թէշքիլաթը Մախսուսա կար. Աթրեհ կ'ուրա
նայ եւ կը պնդէ թէ միայն մէկ Թէշքիլաթը Մախսուսա կար:
Այն ատեն նախագահը կը յայտնէ թէ Պատերազմական նախարարու
թիւնն է որ կ'ըսէ թէ երկու Թէշքիլաթը Մախսուսաներ կային:

Հայատառ թրքերէն բնագիր

Րէիս. Թէշքիլաթը Մախսուսանըն իբի
շէքլի օլտուղունու, պիրիսի Հարպիյէ
Նէգարէթինէ մէրպուլթ, տիկէրի իթթիհաթ
վէ Թէրագգի Տըրգասընթնմէնսուկի պուլուն
տուղունու սէօյլիւյօրլար, պէօյլէմի:

Աթրեհ Պէյ. Խայըր, էֆէնտիմ, Եանլըշ:

Րէիս. Նանըլ թէշէքթիւլ էթթի:

Աթրեհ Պէյ. Իբի սուրէթլէ թէշէքթիւլ
Եօթթուր: Րէսմի պիր տաիրէտիր Հարպիյէ
Նէգարէթինէ մէրպուլթուր: Շէքլի խաֆիսի
Տալանը Եօթթուր: Պունտան իպարէթթիր:

Րէիս. Պէօյլէ օլտուղու Հարպիյէ
Նէգարէթինտէն սէօյլէնիրտի:

Աթրեհ Պէյ. Խայըր, էֆէնտիմ, Եան

102:

Հայերէն թարգմանութիւն

Նախագահ. Կ'ըսեն թէ Թէշքիլաթը
Մախսուսան երկու տեսակ է, առաջինը
կախում ունի Պատերազմական Ատեանէն,
միւսը՝ կախում ունի Միութիւն եւ
Զառաջդիմութիւն կուսակցութենէն:
Այնպէս է:

Աթրեհ Պէյ. Ոչ, էֆէնտիմ, սխալ է:

Նախագահ. Ինչպէս կազմակերպուեցաւ:

Աթրեհ Պէյ. Երկու տեսակ կազմա
կերպութիւն չկայ: Ան պաշտօնատուն
մըն է կապուած Պատերազմական նախա
րարութեան: Գաղտնի կամ ուրիշ կազմա
կերպութիւն չկայ: Այս է մեկնութիւնը:

Նախագահ. Պատերազմական նախարա
րութիւնն ըսաւ թէ այդպէս է (երկու
տեսակ Թէշքիլաթը Մախսուսա ներ կան):

Աթրեհ Պէյ. Ոչ, էֆէնտիմ, սխալ

է:

Րէխս. Սիզին տէ պու իշլերէ մէշխուլ օլմանըզ կէօսթերիյօր քի ձիհէթի Թէշքիլաթը Մախսուսա այրը, սիզին մէնսուփ օլտուղուենուզ Թէշքիլաթը այրը պիւր Թէշքիլաթթըր:

Աթրօ Պէլ. Խայրը, էֆէնտիմ, Հարպիյէ Նէզարէթինտէ տօսիալարը օլան պիւր շէյտի, մուամէլաթըմըզ վէ իմզալարըմըզ նասըլ օլապիլիւր, էֆէնտիմ: 1

Նախագահ. Ձեր ալ այս գործերով զբաղած ըլլալնիդ ապացոյց մըն է թէ կար Թէշքիլաթը Մախսուսա մը որ ուրիշ էր այն Թէշքիլաթը Մախսուսայէն. ձեզմէ կախում ունեցող Թէշքիլաթը տարրեր Թէշքիլաթ մըն էր:

Աթրօ Պէլ. Ոչ, էֆէնտիմ. թղթածրարներ կայն Պատերազմական Նախարարութեան մէջ. ինչպէս մենք կրնանք մեր գործունէութիւնը ունենալ եւ մեր ստորագրութիւնները գործածել, էֆէնտիմ:

1. Թուրք Պատերազմական Ատեանի Գաշտօնաթերթ Թագուլմը Վագայի

Տիվանը Հարպի Էօրֆի Մուհաթէմաթը Ջապրթ Ճէրիտէսի, թիւ 8549,

նիստ 8 Մայիս 1919, հրատարակուած 15 Մայիս 1919 ին, էջ 57-58:

Թէշքիլաթը Մախսուսայի Պոլսոյ Կեդրոնական Կոմիտէն կազմուած էր երկու աշխարհականներէ եւ երկու զինուորականներէ. եթէ միանջ մէկ Թէշքիլաթը Մախսուսաներ չըլլային, այդ Կոմիտէին մէջ երկու աշխարհականներ չէին կրնար ղեկավարի պաշտօն ունենալ:

Հայաստանում թեան պատասխանատուները դատող թուրք Պատերազմական Ատեանի 20 Յուլիս 1920 ին արձակած մահապաշտը շեշտը կը դնէ մասնաւորապէս այն Թէշքիլաթը Մախսուսայի վրայ որու հրոսակները իրենց պետերէն ստացած հրամաններուն եւ հրահանգներուն համաձայն կոտորեցին հայ կարաւանները եւ կողոպտեցին անոնց գոհարեղէնները եւ թանկագին իրեղեցիները:

Նոյն մահապաշտը կը զանազանէ նաեւ երկու տեսակ թուրք կառավարիչներ, որոնցմէ ոմանք մարդկութեան բարիքին համար հրաժարեցան կամ պաշտօնանկ եղան որովհետեւ մերժեցին գործադրել իրենց ստացած բնաջնջումի հրամանները, եւ մարդկութեան իսկական թշնամի կառավարիչներ որոնք յօժարութեամբ կազմակերպեցին Թէշքիլաթը Մախսուսայի հրոսակներ, կոտորեցին եւ կոտորել տուին տեղահանութեան հայ կարաւանները:

Հայատառ թղթերէն բնագիր

Հայերէն թարգմանութիւն

...Մահալի միւլթէլէնէտէ վուզուս կէլէն թագթիլ անձայինին Տիվանը Հարիչա շիմտիյէ գատար իձրա գըլընան մուհաթէմաթը նէթիձէսինտէ ձինայաթը մէգթիւրէ էվվէլ էմիրտէ իթթիհաթ վէ Թէրագգի ձէմիյէ թինին Մէրթէզի Ումոււմիսինտէ թամիմ վէ թագրիր օլոււնարագ Մէրթէզի մէգթիւցէ ազասընտան Տձթթօր Պահաէթթին Շաթիր նամ խուսթեարանէ ըիյասէթի վէ Թէշքիլաթը Մախսուսա նամը ալթընտա պիր թագըմ էտանը վէ էսաֆիլտէն միւրէթթէփ օլարաթ պազը չէթէլէր վիւձուտա կէթիրիւմիշ

Բազմաթիւ վայրերու մէջ գործուած կոտորածներու մասին մինչեւ հիմա տեղի ունեցած դատարկութեանց ընթացքին Պատերազմական Ատեանը եզրակացուց որ ոձիրները ամէնէն առաջ կանխամտածուած եւ որոշուած էին Միոլթիւն եւ Յառաջդիմութիւն կուսակցութեան Կեդրոնական Կոմիտէի կողմէ: Նոյն Կեդրոնական Կոմիտէի արիւնարբու անդամ Բժիշկ Պէհաէտտին Շաթիր Պէյի նախագահութեան տակ կազմակերպուեցաւ եւ գոյութեան բերուեցաւ Թէշքիլաթը Մախսուսայ անրուսին տակ

վէ գարար ինձիսաթ էլզիթը մէմուրին
 մախուուէյի մէրաճէթիյլէ թաշրա
 ղուէսալ իւզերինէ էտիլէրէթ էթսէրէ__
 սինին մուվաճաքթաթը իսթիհսալ օլոււն__
 մուշ վէ պու վահշէթա ղուի մուվաճաքթաթը
 կէօսթէրմէյէն Եօզղաթ միւթէսարըճը
 ձէմալ Պէյ վէ Գասթամոււնի վալիսի
 Րէշիթ Փաշա վէ մալոււմ էլասամի տիկէր__
 ւէրի կիպի պազը համիյէթ__փէրվար
 մէմուրին իսէ ազլ էթթիրիլէրէթ
 աւլէրին ամալը վէ միզասիթ միւթէսարըճը
 ղիսէլէրինէ կէօրէ քէօրփէնէ ալթ
 օլան Եօզղաթ միւթէսարըճը մասլուփ
 Բէմալ վէ Անգարա վալիսի Աթըճ
 միսիլի ինսանիյէթ տիւշմանլարը
 նասիփ վէ թային էտիլմիշ, վէ անթ__
 ինթարէտէ էվամիր մէպլիզէ խանիյէ
 մուճիպինձէ վէ պէր վէչհի մուզարրէր
 թէրթիփ վէ իհզար էտիլմիշ օլան
 էշխասը վասըթասըյլա թէհճիր վէ
 թազթիլէ պէնայէն վէ միւպաշէրէթ
 գըլընմըշ օլտուղու Տիվանը Հարփթէ..1

ուած եւ
 հրոսակներու խումբեր հաւաքիթ
 կազմուած են ստորին ժողովուրդէն եւ
 ցած խուզանէն: Մասնաւոր պաշտօնեաներ
 հաղորդած են Կեդրոնի որոշումները ի
 ղիչներոււն եւ ղեկավարներոււն, որոնց
 մեծամասնութիւնը հաւանութիւն տուած է
 գործադրել այդ որոշումները, իսկ այն
 կառավարիչները որոնք ընդդիմացած են
 տրուած հրամաններոււն, պաշտօնանկ եղած
 են ինչպէս Եօզղատի միւթէսարիճ ձէմալ
 Պէյ եւ Գասթամոււնի կուսակալ Րէշիտ
 Փաշան, եւ ուրիշ նման հայրենասէր պաշ__
 տօնեաներ եւ ասոնց տեղ բերուած են
 այնպիսիներ որոնք տրամադիր էին գոր__
 ծադրելու, իրականացնելու վերին նպատա__
 կը, ինչպէս Եօզղատի Միւթէսարըճ Բէմալ
 Պէյ, որ կախաղան բարձրացաւ, եւ Անգա__
 րայի կուսակալ Աթըճ Պէյ, որոնք մարդ__
 կու թեան թշնամիներ էին եւ որոնք ի
 պաշտօնէ գործադրեցին եւ գործադրել
 տուին կոտորածները.....

1. Թէրձումանը Հագիգաթ, թիւ 14136, էջ 3, սիւն 8, հրատարակուած
 5 Օգոստոս 1920 ին: Վճիռը տրուած է 20 Յուլիս 1920 ին:

վէ պուՆլարա թէշրիթի մէսաի էտէպի__
 ւէճէթ ժանտարմա էօրատընտան թէշրիւ
 էյլ էտիթլէրի գանիլէ մուհանըզլարը
 վասըթասգյլա լիէճլի թէհճիը սէվգ
 էթթիըտիթլէրի էսպապը միւտանատան
 մաթրուէս պրագըլմըշ էրմէնիլէրին
 շէհիրտէն ուզաթլըղընճա հէճրի վէ
 ինզարտան օլտուքթա մէսթուը մէվագիտէ
 զիւթիւը վէ էնասը պիրպիրինտէն պա__
 տէլթէօրիթ ինէ օ մաթուլէ քիմսէլէը__
 տէն միւրէթթէփ հայտուտ շէթէլէրի
 մարընաթըյլա իւզէրլէրինտէ պուլուէնան
 էշեա նէհփ վէ ղարէթ էտիլտիթթէն
 սօնրա, էմվալը մէզալիմ իլէ գաթլ վէ
 իօնա էթթիըտիթլէրի, վէ աճիլէ գա__
 տընլարը տախի մահալը սաիրէյէ
 կէօթիւրէրէթ քէզալիթ հալիյաթ վէ
 էշեայը սաիրէլէրինտէն պիլթէճրիթ
 պիր չօթլարընըն ըրզլարընա տախի
 թէճավիւզ⁹ էյլ էտիթթէն սօնրա մէշիյէն
 այլարճա Եօլլարտա սիւրիւթլէնմէ
 տէրէճէսինտէ Եօլ Եիւրիւտիփ Վէ պիթափ վէ
 թիւքփթ գալմըշ վէ պիր չօթլարը աճ__
 լըթթան վէ սուսուզլուքթան վէ մէշաթի
 սէօէրիյէտէն թէրթի հայաթ էթմիշ
 օլտուզլարը հալտէ... 1

ըրկուեցան հայ կարաւաններու հետ զի__
 նայրերու ընկերակցութեամբ որոնք իրա__
 ղու մեղսակիցներ էին՝ կարաւանները
 պաշտպանելու պատրուակին տակ: Այս
 ոճրագործներն ու աւազակները նախ կը
 բաժնէին անպաշտպան այրերը կիներէն
 հազիւ թէ կարաւանները քաղաքէն դուրս
 ելլէին՝ մարդկային աչքերէ հեռու վայ__
 րեր ուր նախ կը կողոպտէին եւ ապա կը
 կոտորէին զանոնք ամէն տեսակի չարչա__
 րանքներու Ենթարկելէ Ետք: Յետոյ կի__
 ները կը տանէին օւրիշ տեղեր, ուր կը
 կողոպտէին անոնց զոհարեղէնները եւ ու__
 նեցած դրամները, զանոնք կը մերկացնէին
 իրենց զգեստներէն եւ անոնցմէ շատերը
 առաւելանգելէ Ետք զանոնք հետիոտն կը
 քալէցնէին ամբողջ ամիսներ այնպէս որ
 անոնցմէ շատեր կ'իյնային առանց պաշտ__
 պանութեան եւ ճաբու բոլոր չարչարանք__
 ները կրելէ Ետք անօթի ու ծարաւի կը
 մեռնէին...

1. Թագուլիմը Վագայի Տիվանը Հարպի Էօրնի Մուհաթէմաթը Զապրթ Ճէրի
տէսի, Թուրք Պատերազմական Ատեանի Պաշտօնաթերթ, թիւ 3617,
 հրատարակուած 6 Օգոստոս 1919 ին:

Պոլսոյ Կեդրոնին մէջ ոճիրներ կազմակերպող յանձնախումբը մշտատեւ յարաբերութեան մէջ եղաք է թէ Պոլսոյ Թէշքիւաթը Մախսուսայի Կեդրոնական գրասենեակի եւ թէ նահանգներու մէջ Թէշքիւաթը Մախսուսայի ընդհանուր նախագահին եւ ղեկավար պարագլուխներուն հետ: Երիտասարդ Թուրքերու կուսակցու թեան Կեդրոնական Կոմիտէն կազմած էր թէ ոճիրներու կազմակերպիչ յանձնախումբը եւ թէ ալ Թէշքիւաթը Մախսուսան որուն հրոսախումբերը եւ կամ մարդու մսագործները իրականացուցին Հայերու բնաշնչումը:

Հայատառ թրքերէն բնագիր

Վէ հատիսաթը Կեդրէի միւթէնէվվիսին հէր վէչհի միւհարրէր թէսէլսիզ վէ ինսիձ ձամը թագթիլ քէյսիյէթիսին Թէշքիւաթը Մախսուսա իլէ ալագատար օլարաք իթթիհաթ վէ Թերագգի ձէմիյէթի Մերքէզի Ումումի սինձէ վէ Մերքէզի մէզթիւրին նիւմէսթիլ վէ մէնսուփլարընտան պազըլարը թարա Ֆընտան իտաթ վէ թէսհիլ էտիւմիշ օլտու ղունու տէլալէթ էտէն գարաինի գաթիյէ վէ թերահինի վագիհէտէն պուլունմուշ թուր: 1

Հայերէն թարգմանութիւն

Եղելութիւնը այն է որ ոճրագործներու յանձնախումբը սերտ յարաբերութեան մէջ էր Թէշքիւաթը Մախսուսայի հետ եւ թէ անոնք որոնք կոտորածները կազմակերպեցին Միութիւն եւ Յառաջդիմութիւն կուսակցութեան Կեդրոնական Կոմիտէ եւ նոյն Կոմիտէին անդամները եւ ներկայացուցիչները պատրաստած եւ կազմակերպած էին ոճիրներու յանձնախումբը: Վճռական վաւերագրեր կան եւ վկայութիւններ այս բանը ապացուցանելու համար: Հետեւաբար, գործուած ոճիրները կապ չունին ամէն անոնց հետ որոնք ամբաստանուած են: Ոճիրներու իրենց մասնակցութեան աստիճանը եւ պատասխանատուութիւնը ամէն մէկուն պիտի հաստատուի առանձին կերպով:

1. Թագուհմը Վագայի թիւ 8772, էջ

8, սիւն 1. Ասիկա հատուած մըն է այն վճիռէն որ Պատերազմական Ատեանը արձակեց 8 Յունուար 1920 ին Երիտասարդ Թուրքերու Կուսակցութեան պատասխանատու քարտուղարներուն եւ պատուիրակներուն դէմ:

Թուրք Պատերազմական Ատեանը վճիռներ արձակեց եւ մահուան
դատապարտեց կառավարիչներ եւ նախարարներ, 8 Ապրիլ 1919 ին
մահավճիռ տրուեցաւ Եոզղատի կառավարիչ Բէմալ Պէյի դէմ,
22 Մայիս 1919 ին մահուան դատապարտեցեցան Տրապիզոնի
Դ կուսակալ ձէմալ Ազմի Պէյ, եւ նոյն քաղաքի Երիտասարդ
Թուրքերու կուսակցութեան պատասխանատու քարտուղար Նայիլ
Պէյ ի բացակայութեան, նոյնպէս 5 Յուլիս 1919 ին մահա-
վճիռ արձակուեցաւ փախստական նախարարներու դէմ: Այս վեր-
ջին մահավճիռը կը հաստատէ թէ Միութիւն եւ Յառաջդիմութիւն
կուսակցութեան Կեդրոնական Կոմիտէն կազմակերպած էր ոճիր-
ներու գործադիր յանձնախումբ մը եւ Թէշքիլաթը Մախսուսայի
հրոսախումբեր բնաջնջելու համար հայ կարաւանները:

Հայատառ թրքերէն բնագիր

Հայերէն թարգմանութիւն

Պիրինձիսի, Տիվանը Հարփթէ ըիւլէթ
օլունան մուհաթէմաթ նէթիձէսինտէ թահազ-
գուզ էտէն Թրապզօն, Եօզղաթ, Պօղազլըլյան
թազթիլ ձինայէլէրինին իթթիհաթ վէ Թէրազ-
գի էրթեանընտան պուլունանլար թարահըն-
տան թէրթիփ վէ իձրա էթթիրիլտիդի վէ
էսնայի միւրաֆատա տէրմէյան օլունտուղու
կիպի մէզթիւր ձինայաթըն վուգուուստան
սօնրա հապէրտար օլանլար պուլունտու-
ղու ֆարզ օլուրսա պիլէ ըթթալաթի
սօնրա տախի մէնի թէթէրրիւրի վէ
էվէթիւրին միւթէձասըրլարը հագգընտա
պիր կիւնէ թէշէպիւսաթթա պուլունուլմա-
մըշ օլմասը... 1.

Պատերազմական Ատեանի կատարած առա-
ջին քննութիւններէն կը հետեւի որ Տրա-
պիզոնի, նահանգին, Եոզղատի եւ Պողազ-
լեանի գաւառին մէջ գործադրուած կո-
տորածները կազմակերպուած եւ գործա-
դրուած են Միութիւն եւ Յառաջդիմու-
թիւն կուսակցութեան Իրիվէթի ղեկավար-
ներուն կողմէ: Ամբաստանեալներու պաշտ-
պանութեան ատեն ինչպէս հաղորդած է
ղեկավարները յայտարարեցին թէ իրենք
ոճիրներու գործադրութենէն ետք միայն
տեղեկացան, ենթադրելով թէ այդպէս ըլ-
լար, նոյնիսկ ոճիրներու գործադրութե-
նէն ետք անոնք միջոցներ չառին շարդեփը
դադարեցնելու եւ ոճրագործները դատա-
պարտելու համար:

1. Թագուիմը Վագայի, թիւ 8604,
վճիռը տրուած է 5 Յուլիս 1919 ին եւ հրատարակուած 7 Օգոստոս 1919:

Պոլսոյ մէջ Հարցաքննիչ Յանձնախումբի Նախագահը Մազհար
Պէյ Սերաստիոյ Ոստիկանապետին ուղղեց բազմաթիւ հար-
ցումներ որոնց մէջ էր նաեւ հետեւեալը որ ցոյց կու
տայ թէ հրոսախումբերը պաշտօն ունէին կոտորելու եւ
կողոպտելու հայ կարեանները.

Հայատառ թրքերէն բնագիր

Խուլուսի Պէյ եիւզպէշ ղէֆիքասըյլա
պիրլիթթէ սէվգօլունան նիսվանը էրմէնի-
յէնին արգալարընտան Գանկալ գատար
կիթմիշ վէ օրատա գատընլարը սօյմուշ
պիր եայլը վէ իթի եայսըզ արապահաի
թահմիլէն քիւլլիւյէթլի մատէնի ալթըն
մէսքիւքաթ վէ փէթ չօթ հալըյաթ կէթիրմիշ:

Պունլարթտան պիր գըսմը տաիրէսի
հիւքիւմէթէ կէթիրիլէն նուգուտ վէ
հաջըյաթըն մըգտարթընը պիլիիրմիսինիգ:
Պիր տֆֆթէր եափըլմըշտըր: 1

Հայերէն թարգմանութիւն

Խուլուսի Պէյ իր հարիւր հինգ հրո-
սակներուն հետ մինչեւ Գանկալ գաղթած
հայ կիներուն ետեւէն գաթած է եւ հոն
միասին կողոպտեր են կիները: Անոնք
վերադարձեր են մէկ ֆայթոն եւ երկու
հասարակ կառքերով լեզցուած ոսկիներով
գոհարեղէններով, գորգերով եւ կապերտ-
ներով:

Այս գոհարեղէններէն եւ գորգերէն
մաս մըն ալ կառավարատան պաշտօնատուն
տարած են: Այս քանակի մասին ինչ լուր
ունիս: Տետրակի մէջ արձանագրեցիք:

Պոլսոյ Թուրք Արտակարգ Պատերազմական Ատեանի Նախագահը
ամբաստանեալ Երիտասարդ Թուրք ղեկավարներու առջեւ կարդալ
կու տայ 1914 ին ղրկուած ծածկագիր հեռագիրները ապացուցանելու
համար թէ Երիտասարդ Թուրքերու Կուսակցութիւնը 1914 Յուլիսէն
սկսեալ կազմակերպել սկսաւ նոր Մասնաւոր Կազմակերպութիւն մը
Թէշքիլաթը Մահսուսա որուն պաշտօն տրուեցաւ տարագրուած հայ
կարաւանները կոտորելու եւ անոնց ինչքերը կողոպտելու համար:

Հայատառ Թրքերէն բնագիր

Րէիս. — Օգուլունուզ:

(Զապըթ Քեաթիպի Շէքիգ Պէյ օգուլը.)

Մէրքէի Ումոււմի Հէյէթի Միւհթէ

ըմէսիւնէ,

Միւհթէգ Գարտէշլէր,

15-9-330 Թարիխլի մահրէմ էմիր

Նամէլէրիսին ձեկապըտըր:

Մուքատտէմէ, հէյէթի ումոււմիյէ

լէրիյլէ Միւլէյման Ասթէրի Պէյ միւհթէ

ատտիթ մէքթուպլարլա հուտուլարա

կէօնտէրիլէձէք շէթէի լիւզում օլուպի

օլմատըղընը եագըմըշտըր:

Թապիի շիմտի լիւզում կէօրիւմիւշ

օլաձագ քի, սէրիյան թահգիգ իլէ ինպասը

էմիր պուլուրուլույօց:

Իքի կիւն էվվէլձէ Տախիլիյէ

Նէգարէթիստէն մաքամը վիլայէթէ

Հայերէն թարգմանութիւն

Նախագահ. — Կարդացէք:

(Ատենագրող քարտուղար Շէքիգ

Պէր կը կարդայ.)

Կեդրոնական Ընդհանուր Կոմի

տէի Գործադիր Բարձրագոյն Մարմնին,

Մեծապատիւ Եղբայրներ,

Ասիկա 15 Սեպտեմբեր 1914

թուակիր ձեր մտերմական հրամանին

պատասխանն է:

Պահանջներու համեմատ վերջերս
դէպի սահմանագլուխ/
հրոսակներու առաքումին առընչութեամբ

շատ մը նամակներ գրուած են ըլլոր

գործօն ընդհանուր կոմիտէներուն

ինչպէս նաեւ Միւլէյման Ասթէրի Պէյին:

Արդարեւ, ներկայիս պահանջ

կայ որովհետեւ քննութիւն կատարուելէ

ետք ստիպողական հրաման տրուած է:

Երկու օր առաջ ներքին Գործերու

Նախարարութենէն ծածկագիր հեռագիր մը

շիճրէսէնպէս հասթա զարծնտա
 իքիեիւզ քիշինին թէտարիքի էմը
 օլունույօյտու: Միւնիթ Պէյլէ
 կէօրիւշտիւթէն սօնրա իհզարաթա
 պաշլանըլմըշ վէ իքիեիւզէ եաքըն
 էնրատըն տէնթէրի տախի թանգիմ էտիլ
 միշթէն կէօսթէրիլէն էվսաճը լազիմէ
 տէն հիզմէթի ասթէրիյէ իլէ միւթէլլէն
 օլմամք գայտը պիթթապի մէզքիւր
 մէվձուտու ազալթթը, Հիւթիւմէթձէ
 մահքումին վէ շէթավէթլէ մէլուճ
 օլանլարըն տախի սէղգինէ միւսաստէ
 էտիլտիղի հալտէ պիզձէ Խլաթը
 համիտէ սահիպի պուլուունմաք գայտը
 եազփտիլտիղինտէն պու սուրէթլէ տէ
 մէվձուտ ազալտը: Չաթէն 809 վէ
 810լուլարըն մուամէլէի ասթէրիյէ
 կէօրմէլէրինէ նազարան օնտօքուզ
 եաշընտան քըրթպէշ եաշընա քատար
 ասթէր օլան էնրաթ արասընտա պու
 կիպի էվսաճը լազիմէյէ հաիզ ատամ
 թէտարիքի փէք միւշթիւլ օլաճաք
 հալպուքի մահքիւմին վէ էրպապը
 Տիրարին ինթիհապըյլէ շէթավէթլէ
 մէլուճ օլանլարըն տախի ձէլպ վէ

հասաւ (Պուրսայի Գ) կուսակալութեան
 ստիպելով որ մէկ շաբթուան ընթացքին
 200 անհատներ գտնեն. Միւնիտ Պէյի
 հետ խորհրդակցելէ ետք կարգադրու
 թիւն ^{եղաւ} ընթէ եւ 200 հողիները արձա
 նագրուեցան պահանջուած յատկութիւն
 ներով, սակայն ասոնք զինուորական
 ծառայութեան համար ոչ մէկ յատկու
 թիւն ունէին: Անշուշտ ասոնց թիւը
 նուազեցաւ: Թէեւ կառավարութիւնը
 հրամայեց հաւաքել նաեւ եւ զրկել
 ոճրագործներ եւ աւազակութիւն ընե
 լու վարժուած անհատներ: Յամենայն
 դէպս նոյն իսկ մեր մէջ այսպիսի ցած
 բարոյականի տէր անհատները պակսած
 ըլլալով շատ քիչեր կան: 1898 եւ
 1894 ին ծնածները, 19 էն մինչեւ
 45 տարեկանները կ'ընդունուին զին
 ուորական ծառայութեան մէջ. այս
 անհատներն ալ հազուադիւտ են որոնք
 կարենան այդ պահանջները լրացնել
 ինչպէս որ պահանջուած է. շատ դժուար
 պիտի ըլլայ գտնել այդպիսի անհատներ
 եւ փախստականներ, որոնք վարժուած
 են թալանելու եւ կողոպտելու. եթէ
 արդպիսիներ արձանագրուին, կրնան

ձեմի ասայիշի մեմլէթէթ տախի իտամէ վէ թէմին էտիլմիշ օլուեր:

Հէնիւզ թահթը սիւահա ալընմայան էտրաթլա կայրը Միւսլիմ վէ էսմանը էրպպիթան օլուի հէնիւզ ձէլպէտիմէյէն կէնձլէր արասընտա փէթ չօթ Կէտաթար էտրաթ պուլուստուղուստան Հիւքիւմէթին նօթթաի նազարընա կէօրէ Կէլիլի/ մահթիւմին վէ շէքավէթլէ մէլիւհ օլանլարլա պէրապէր թահթը սիւահա ալընմայան էտրաթթան պէշեիւզտէն պինէ քատար շէթէ էտրատը եալնըզ Պուրսա լիվասը տախիլինտէ ձեմ վէ թէտարիթի գապիլ օլաձաղընտան ք գապիլ պուլուրուլտուղը թագտիրտէ միւմթիւնսէ թէլկրահլա (եվէթ, խայըր) թարզընտա ձէվապ ինաթէթ պուլուրուլ մասընա վէ զաթէն հէր իթի սուրէթլէ տէ իհզարաթթա պուլուսմաթթա օլտուղում ձիհէթլէ թալիմաթնամէ միւձիպինձէ թէտարիթ էտիլէձէթ էտրատըն լիսթէսի թագտիմ էտիլէձէղինին արզըլլա թէյիտի իհթիրամ վէ միւվէտտէթ օլուսուեր, Գարտէշլէր:

19-9-380.

մեր երկրին կարգն ու կանոնը պահ պանելու օգտակար ըլլալ: 1

Ներկայիս՝ անոնք որոնք զէնքի տակ չեն, Ոչ—իսլամ անհատներ դիւրաւ կը գտնուին, ձիշղ հիմա երիտասարդ ներէն որոնք անմիջապէս չեն հաւաքուիր, կան անձնուրաց անհատներ, կառավարութեան տեսակէտին համաձայն, դատապարտուածներ եւ աւազակներ որոնք ընտելացած են կողոպուտի եւ գողութեան, այսպիսիներ զէնքի տակ չեն կրնար առնուիլ. կարելի պիտի ըլլայ զանոնք հաւաքել եւ իրարու մօտ բերել 500 էն 1000 անհատներ Պուրսայի նահանգէն: Եթէ կը հաւանիք եւ կ'ընդունիք այսպիսի անհատներ, հաձէիք հաղորդել մեզի պարզապէս (Այո, Ոչ) ըսելով ձեր պատասխանին մէջ: Եւ այս երկու պարագաներուն ալ, ձեր հրահանգներուն մէջ տրուած այդպիսի անհատներու ցանկը պիտի հաստատէ ձեր պատասխանը:

Յարգանքներով՝
Եղբայրներ,

19 Սեպտեմբեր 1914:

1. Ըսել կ'ուզէ որ եթէ նահանգի աւազակներն ու գողերը, կամ ոձրագործները հաւաքուելու ըլլան, այն ատեն նահանգին մէջ կարգ ու կանոն պահպանել աւելի դիւրին կ'ըլլայ:

ՕՍՄԱՆԼԸ ԻԹԹԻՀԱԹ ՎԵ ԹԵՐԱՔՔԻ
ՃԵՄԻՅԵԹԻ ՊՈՒՐՍԱ ՎԻԼԱՅԵԹԻ
ՀԵՅԵԹԻ ՄԵՐՔԵԶԻՅԵՍԻՆԻՆ

ՄԻՒՀՐԻՒ.

Իպրահիմ: Զ

ՊՈՒՐՍԱՅԻ ՄԻՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՅԱՌԱՋԴԻ__
ՄՈՒԹԻՒՆ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ԿԵՐԴՐՈՆԱԿԱՆ
ՄԱՐՄՆԻ ԿՆԻՔ.

Իպրահիմ:

Զ. Թագուհիմը Վազայի, Թիւ 8557, Պատերազմական Ատեանի վեցերորդ^տ
նիստ, 14 Մայիս 1919, հրատարակուած 25 Մայիս 1919 ին,
էջ 98: Վերեւի գրութիւնը կարդացուեցաւ Միութենական
ղեկավարներու առջեւ եւ իբր բզրակացութիւն Ատեանը հաստա__
տեց թէ հաւաքուած եւ հաւաքուելիք գողերն, աւազակներն եւ
ոճրագործներն գործածուեցան Հայ կարաւանները կոտորելու:

Երիտասարդ Թուրքերու Կույակցութեան Կեդրոնական
Կոմիտէն վարչական գանազան ձիւղերու մէջ ստեղծած
էր ամէնազօր վարչութիւն մը իր վերին հսկողութեան
տակ, որ կառավարութենէն վեր եւ անդին տեսակ մը
երկրորդ կառավարութիւն էր: Արդէն կառավարութեան
կենսական ^չ չէկը վարողները կուսակցական ղեկավարու
ներն էին որոնք լիովին համաձայնած էին Կեդրոնական
Կոմիտէի հետ:

Հայտատու թրքերէն բնագիր

ՔՆՎ / ԻՐՎԻՓԷՆ / ՔԻՔԿՓՆ / ԱՄԼԷՆ

Ճէմիյէթին մէմլէթէթիմիգտէ կէօ—

րիւմէմիշ վէ իշիթիւմէմիշ վէսաիթի
միւնթէլիֆէի թէհտիտիյէ իլէ անասըը
միւնթէլիֆէ եէկտիկէրինտէն թէձրիթ
էտիւմիշ վէ պօյգօթաժար թէրթիփ
էթմէթ վէ ահալի—ի Միւսլիւմէ վէ
ղայրը Միւսլիւմէ տիյար տիյար
միւհաձէրէթէ մէձպուր գըլմաթ սու—
րէթիյլէ ասըըլարձաթէմալ—ը սիւ—
թիւնէթ վէ ըէհահլա եաշայակէլմէ—
կէլմէտիթթէ օլան Անատօլու ահալիսի
արասընտա տախի ախիըն պուղզ վէ
ատավէթ հուսուլունա սէպէպիյէթ
վէրիլտիղի վէ պու հալի իձրաթ, իձրա
վէ թամիմ էտէնլէրին ձէմիյէթ ատամլէրի
օլտուղու պիլումու մուրախխաս վէ
թեաթիպ—ի մէսուլլարըն վէ օնլէրա

Հայերէն թարգմանութիւն

Այս Կոմիտէն երեւան գալէն իվեր,
մեր երկրի գանազան ժողովուրդները իրարու
հետ լարած է շտեսնուած եւ շլսուած բազ—
մաթիւ սպառնական միջոցներով եւ կազմա—
կերպած է պոյթոթաժներ. ստիպած է որ
իսլամ եւ ոչ—իսլամ ժողովուրդները ուրիշ
երկիր գաղթեն, եւ պատճառ եղած է որ
Անատօլուի ժողովուրդներուն միջեւ բռնի
թշնամութիւններ առաջ գան եւ դարերով
խաղաղութեամբ ապրող բարեացակալ ժողո—
վուրդները հակառակին իրարու: Կոմիտէի
անդամներն էին որ ստեղծեցին այս կացու—
թիւնը, գործնականապէս գայն ծաւալեցին,
ընդհանուր ներկայացուցիչներու, պատաս—
խանատու քարտուղարներու եւ անոնց հետ
կապ ունեցող կեդրոնական մարմիններու
միջոցով: Վկայութիւններ կը հաստատեն

մերպուլթ օլան հէյէթ_ի մէրթէգիյէնին
իձրաաթ վէ մուգարրէրաթըյլա վէ
պիւթիւն էֆրատը միլլէթին թավաթ_
թուր տէրէձէլէրինէ վարան շահա_
տէթիյլէ սապիթթիր:

Միւթալաաթ_ը անիֆէրէն անլա_
շըլտըղընա կէօրէ ձէմիյէթ էն Եօն_
վէսաիթէ տախի թէվէսսիւլ սուրէթիյլէ
մէմլէթէթթէ մութլաթա էֆրեար վէ
ամալի հուսուսիյէսինի թէրվիգ վէ
թաթպիթէ ազմէթմիշ վէ գուվվա_ի
հիւթիւմէթի տախի քէնտի ամալի
տաիրէսինտէ ձէրէյան էթթիրմէյէ
մուվաֆֆաթ օլարաթ գուվվա_ի
հիւթիւմէթ իչինտէ միւնֆէրէթ վէ
միւթէկալլիփ պիր վազիյէթ ալարաթ
հիւթիւմէթ իչինտէ պիր հիւթիւմէթ
հալինի իթթիսափ էյլէմիշթիր: 1

թէ անոնք որոշումներ առած եւ գործադրել
տուած են: Ասիկա ծանօթ է ամբողջ ժողո_
վուրդին: Վերեւ յիշուած բացատրութիւն_
ները յայտնի կերպով ցոյց կու տան որ
նոյն Կոմիտէն հաստատ կամքով ^{դի} փխմած է
յետին միջոցներու բացարձակապէս գլուխ
հանելու համար իր մասնաւոր դիտաւորու_
թիւնները. ան յաջողած է կառավարութեան
ոյժերը գործածել նոյն նպատակներուն
համար եւ բռնակալի դիրք ստեղծած է
իրեն համար պետական գործադիր իշխանու_
թիւններու միջեւ եւ ինքն իրեն ապահո_
ված է տեսակ մը կառավարութիւն նոյն_
ինքն կառավարութեան մէջ:

1. Թագուհի_ը Վազայի, թիւ 9571, էջ 180, սիւն 2 եւ էջ 181, սիւն 1.

Ասիկա հատուած քըն է այն վճիռէն զոր Արտակարգ Պատերազմական
Ատեանը արձակած է:

Եողղատի ՄիւթէսարըՑ ձէմալ Պէյ 12 Դեկտեմբեր 1918 ին
Պոլսոյ Հարցաքննիչ Յանձնախումբին առջեւ պաշտօնապէս
վկայեց եւ կարեւոր տեղեկութիւններ տալով հաստատեց
թէ ոստիկանապետ Թէվֆիգ Պէյ կազմակերպած էր հրոսակներ
Հայերու կոտորածին համար, թէ ինք ձէմալ Պէյ պաշտօնանկ
եղաւ, իր տեղ եկաւ Պողազլեանի Գայագամ Բէմալ Պէյ եւ
սկսաւ կոտորել տալ Եողղատի եւ գիւղերու Հայերը:
ձէմալ Պէյ որու հրամանով Եողղատի բանտէն ոճրագործ
դատապարեալները ազատ արձակուեցան, կը վկայէ պաշտօնապէս
թէ նոյն ոճրագործները գործածուեցան տեղեկահանուած Հայերը
կոտորելու համար: Ինք անձամբ ոստիկան սպայ մը ղրկեց
կառավարիչ Բէմալ Պէյի որ դարդեցնէ կոտորածը, սակայն
ան մտիկ չըրաւ:

Հայատառ թրքերէն բնագիր

Հէր նէ գատար կէօզիւմլէ կէօրմէ__
տիմ իսէ տէ, գասապատան վէ լիվատան
չըքարթլան երմէնի գաֆիլէլէրի ժանտարմա
վէ չէթէլէր վէ ահալի թարաճընտան գաթլ
վէ իմհա էտիլտիղինի թէվաթիւրէն իշի__
տիյօրտում:

Հաթթա թէհամիւլ էտէմիյէրէք իսմի
հաթրըմտա գալմայան պիք փօլիս մէմու__
րիյլէ միւթէսարըՑ վէքիլի Բէմալ Պէյէ.
"Ահալինին էլինի գանա պօյաթըյօրտուն,
հիւքիւմէթին սիյասէթի տախիլիյէսինէ
մուգիրտիր", տիյէ հապէր կէօնտէրտիմ
իսէ տէ, ասլա սամիի իթիպարա ալմայարաք

Հայերէն թարգմանութիւն

Որքան ալ ես աչքովս չտեսայ կոտո__
րածը, սակայն իմացայ թէ Եողղատ քաղաքէն
եւ շրջակայ գիւղերէն տեղահանուած հայ
կարաւանները կոտորուեցան եւ բնաջնջուե__
ցան ոստիկաններու, հրոսակներու եւ ժողո__
վուրդին կողմէ:

Այլեւս չկարենալով հանդուրժել այս
կացութիւնը նոյնիսկ ես ոստիկան սպայ մը
որուն անունը այժմ չեմ յիշեր, ղրկեցի
ժամանակուոր միւթէսարըՑի Բէմալ Պէյի
ըսելու... "Դուն ժողովուրդին ձեռքերը
արիւնով կը ներկես. ասիկա վնասակար
է կառավարութեան ներքին քաղաքականու__

գըթալ տէվամ էտիփ տուրույօրտու:

թեան". Բէմալ կարեւորութիւն չտուաւ եւ կոտորածը շարունակուեցաւ:

Պու գաթլ իշլէրինտէ հափիս
հանէտէքի ճանիլէր տէ իսթիստամ
օլմուշլար: Պու նուտա Եօզղաթթաքի
աշձը գատըթտան տույտում: Պու աշձը
նըն պիրատէրի տէ պիր գաթլ մատտէսինտէն
տօլայը հափիսհանէտէ իմիշ: Պու նուտա մը
չըգարարաք էրմէնիլէրին գաթլընտա
քուլլանմըշթըր:

Բանտերու մէջ կալանաւոր ոճրագործները
գործաճեւեցան Հայերու կոտորածը իրագործե
լու համար: Այս բանը լսեցի Եօզղատի իմ
խոհարարուհիէս: Այս խոհարարուհիին եղբայ
սլ բանտն էր մարդասպանութեան յանցանք
մը գործած ըլլալուն համար: Իմ խոհարարու
հիս ինծի ըսաւ թէ իր եղբայրն ալ բանտէն
ազատ արձակուած եւ զրկուած էր Հայերը կո
տորելու:

Պու աշձը գատընըն իսիմ վէ գուվ
վիյէթինի ունութթում: Եսլնըզ
պէլ էտիէ Յէնէրմիլէրինտէն պիրինին
գարըսը իտի: Պէլ էտիյէ Ռէիսի Մէհմէտ
Էնէնտի պու աշձը գատընը փէք ալա
պիլիր:

Մոռցայ անոր անունը եւ ինքնութիւ
նը. ան կինն էր քաղապետական լապտերնե
րը վառողին: Քաղաքապետ Մէհմէտ Էնէնտի
շատ լաւ կը ձանչնայ այս կինը:

Հուլասա Եօզղաթթա Բէմալ Պէյին
միւթեսարըք վէթալէթինտէքի թէհձիր
էտիլէն էրմէնիլէրին գըսմը ազամը
գաթլ վէ իճնա վէ էմվալ վէ էշեալարը
կասի վէ զարէթ էտիլտիզի միւթէվաթըր
օլուի, պու գըթալըն միւտտէթէի վէ
միւրէվվիձի Բէմալ Պէյ, ժանտարմա
գումանտանը Թէվձիզ Պէյ վէ իթթիհաթ
վէ Թէրազդի մուրախխասը նէձաթի Պէյտիր:

Կարձ խօսքով, Եօզղատի փոխ միւթե
սարըք Բէմալ Պէյի կողմէ տեղահանուած
Հայերը մեծ մասով կոտորուեցան եւ
բնաջնջուեցան եւ անոնց ինչքերը^Ը եւ
արժէքաւոր իրերը կողոպտուեցան եւ թալանի
տրուեցան: Բոլոր ժողովուրդը գիտէ որ
Բէմալ Պէյ, ոստիկան/ի/թէվձիզ Պէյ
եւ Միւթիւն եւ Յառաջըմիութիւն կուսակ
ցութեան պատասխանատու քարտուղար նէ
ձաթի Պէյ համաձայն կազմակերպեցին Հայերու
բնաջնջումը:

Կերգի իշպու չեթէլերին պիտա__
 յեթ սէճերպերլիթթէ հարպէ իշթիբաթ
 էթթիբիլէճէղի իշաա վէ էրպապը հուը
 լուս վէ սաճճէթ, իգնաա կայրէթ էտիլ__
 միշսէտէ, պիլախարա գըսմէն պալատա
 գիթը վէ իթիյան օլուստուղու վէչհիլէ
 թէհճիթէ թապի թութուլան գաճիլէլերին
 գաթլ վէ իճնասը հուսուսունտա իսթիլ__
 տամ գըլընտըգլարը, օլպապտաթի տէլաիլ
 վէ պերհանէ վէ վէսաիթին հէյէթի
 ումուսիսինտէն միւսթէպան օլմաթ__
 թատըր:

Թէպէտե զօրակիթչի սկիզբը լուր տա__
 ըածուեցաւ թէ այս հրոսակները պատերազ__
 միփպիտի մասնակցէին, եւ շանթ եղաւ այդ__
 պէս համոզել միամիտները: Սակայն անոնց
 վերաբերեալ ապացոյցներէն եւ վաւերագրե__
 ըն բացայայտօրէն կը հետեւի որ խնդրի
 առարկայ հորսախումբերը կազմակերպուած
 էին տեղահանութեան հայ կարաւանները
 կոտորելու եւ բնաջնջելու նպատակով:

Պատերազմական Ատեանի պաշտօնաթերթ Թագուհիմր Վագայի...թիւ 8540,

հրատարակուած 5 Մայիս 1919, էջ 6: Ամբաստանագիրը պատրաս__
 տուած է 12 Ապրիլ 1919 ին Ատեանի առջեւ կարդացուած է
 27 Ապրիլ 1919 ին:

Պատերազմական Ատեանը թուրք պաշտօնական վաւերագրերու
ուսումնասիրութեամբ եւ թէ Հարցաքննիչ Յանձնախումբի
եւ թէ Պատերազմական Ատեանի առջեւ արձանագրուած պաշտօնական
վակայութիւններու համաձայն հասած է այն եզրակացութեան
թէ 21 Յուլիս 1914 ի զօրակոչէն անմիջապէս ետք
Երիտասարդ Թուրքերու կուսակցութեան Կեդրոնական Կոմիտէն
կազմակերպած է Թէշքիլաթը Մախսուսա մը որ բոլորովին
տարբեր է արդէն գոյութիւն ունեցող Թէշքիլաթը Մախսուսայէն
իւր նպատակով եւ իր կազմութեամբ: Այս նոր Թէշքիլաթը
Մախսուսային մէջ ընդունուեցան ներքին գործերու
եւ արդարութեան նախարարութիւններու հրահանգով բանտերէն
ազատ արձակուած դատապարտեալ ոճրագործները որոնք չէին
ընդունուած պատերազմական նախարարութենէն կախում ունեցող
Թէշքիլաթի Մախսուսայի մէջ: Բանտերէն ոճրագործներու
ազատ արձակուելու ատեն կուսակցութիւնը հանրային կարծիքը
մոլորեցնելու համար լուրեր տարածեց թէ բանտերէն
հանուած ոճրագործները պիտի գործածուէին պատերազմի
ձեռնարկներուն վրայ, մինչդեռ իրականութիւնը այն էր որ
անոնք ղրկուեցան կանխապէս որոշուած շարդավայրեր հայ
կարաւանները կողոպտելու եւ կոտորելու համար:

Հայաստան թրքերէն բնագիր

Հայերէն թարգմանութիւն

Քէզալիք Պուրսա մուրախասլըղընըն
19 Գանունուէվվէլ 390 թարիխլի Մէրթէզի
Ումուսիյէ թահրիրաթը ձանիլէրին շաքիլէ
րին Թէշքիլաթը Մախսուսայա մուքայյէթ
օլաձաթլարընը մալումտուր:

Պուրսայի պատասխանատու պատուիրակութեան
19 Դեկտեմբեր 1914 թուակիր հաղորդագրութիւնը,
որ ուղղուած է Ընդհանուր Կեդրոնին, կը հաստատէ նոյնպէս
թէ Թէշքիլաթը Մախսուսայի մէջ արձանագրուած են
ոճրագործներ եւ աւազակներ

Հայաստանում գործադիր երրեակ յանձնախումբը կազմուած էր նախագահ Բժիշկ Պէհաէտտին Շաքիր Պէյէ, Բժիշկ Նազըմ Պէյէ եւ հանրային կրթութեան նախարար Ահմէտ Շիւքրի Պէյէ: Թէշքիլաթը Մախսուսայի հրոսպետներու եւ հրոսակներու նպատակին եւ գործունէութեան մանրամասնութիւնները կանխապէս ծրագրուած էին երկարատեւ ժողովներու ընթացքին: Թէշքիլաթը Մախսուսայի նախագահ եւ կոտորածի գործադիր երրեակ յանձնախումբի ատենապետ Բժ. Պէհաէտտին Շաքիր Պէյի խօսած ձառէն հատուած մը շատ յստակ եւ բացայայտ գաղափար կու տայ թէ ինչ էր բուն նպատակը Թէշքիլաթը Մախսուսայի եւ Թուրքիոյ բանտերէն ազատ արձակուած դատապարտեալ ոճրագործներու իսկական նպատակը պարզապէս Հայերու բնաջնջումն էր:

"Անոնք (Թէշքիլաթը Մախսուսայի պետերը եւ հրոսակները)

ոչ մէկ վախ ունէին օրէնքի հետապնդումէն, ոչ ալ բանտարկութեան մտահոգութիւնէն. ընդհակառակը, այն ոճիրները, վայրագութիւնները (զորոնք կը գործէին) յարգանքի արժանի եւ հայրենիքի ծառայութեան կը նկատուէին:"

Բժիշկ Պէհաէտտին Շաքիր այսպէս խօսեցաւ. "Այո, թի՛րի՛ւ եղբայրներ, բեռի մը տակ մտած ենք, որ ծանր է եւ երեւկայութենէ աւելի վեր է:

"Եթէ սկսինք (Հայերը բնաջնջել) առանց ունենալու լաւ կազմակերպութիւն մը, մեր յաջողութիւնը կ'ըլլայ կասկածելի:

"Ես այս կէտին վրայ երկար մտածեցի եւ Հայօրէն մէկ հոգի ողջ չթողելու եւ անոնց բնաջնջումի գործը գլուխ հանելու միջոցները փնտռեցի, եւ կարծեմ թէ գտայ:

"Այս կէտերու մասին խորապէս մտածելու ատեն, երկար խորհելէ ետք, շատ գիշերներ անքուն մնացի:

1- Կիլիկիոյ թիւ 112

"Ես նկատի առի միշտ կացութեան հոգեբանական կողմը: Գտայ
անոնց փափուկ կէտերէն մեծագոյնը:

"Այսօր ընդհանուր զօրաշարժ կայ: Պատերազմ կայ:

"Ամէն անձ, որ ձեռքը զէնք կը բռնէ, զինուոր է:

"Այս կերպը եւ այս կացութիւնը ունին իրենց մեծագոյն ~~փոփոխ~~
օգուտները:

"Ո՞ր կրնայ ըլլալ, որ կէ կրնանք ձարել մեր փնտռած ոյժը:

"Այս հարցը որոշելու ատեն կարելի է խնդիրը լուծուած նկատել:

"Մարդ մեռցնել, տուն այրել, պատիւ բռնաբարել, այսպիսի գործերու մէջ մասնագէտ եղող եւ զինուորութենէ զերծ եղողներէ չկան:

"Այսպիսի անձեր պէտք է գտնենք եւ զանոնք մեր հրամանին տակ
դնենք որպէս զի մեր յաջողութիւնը հարիւրին հարիւր ապահովուի:"

... "Ո՞չադրութեամբ մտիկ ըրէք: Ի՞նչ էր մեր ստանձնած պարտա-
կանութիւնը:

"Մեր ստանձնած պարտականութիւնը բնաշնչել չէ՞ Հայերը առանց
որեւէ րացառութեան, առանց խտրութեան, երախայ, մանուկ, կին, աղջիկ,
ծեր, հիւանդ, մինչեւ վերջին անհատը:

"Շիւքրի, ես ալ ձեզի կը հարցնեմ... ասիկա ամէն մարդու համար
դիւրութեամբ ընելիք սովորական գործ է:

"Ինչպէս ամէն գործի մէջ, նոյնպէս այս գործին մէջ ալ կան
մասնագիտացած անձեր, դիւրութեամբ (սպանութիւն) կատարող:

"Այդպիսի անձեր պէտք է փնտռել, գտնել եւ կապել զանոնք մեր
այս կազմակերպութեան, եւ այդպէս գլուխ հանել գործը:

"Կը կրնեմ. այս գործը զինուորի, զինայրի, ժողովուրդի պէտք
չէ թողունք:

"Ասիկա անոնց կատարելիք գործը չէ:

"Զինուորին եւ զինայրին մասնագիտութիւնը տարբեր է:

"Թէեւ անոնք ալ կը մարզուին փ/փ/ն/փ/թ/փ/ն/փ/փ մարդ մեռցնելու, աւերումներ գործելու:

"Ճիշդ է, սակայն այդպիսի սպանութիւն եւ աւերում տեղի կ'ունենան պատերազմի ընթացքին հայրենիքի ք/ք պահպանութեան համար:

"Դարձեալ կը կրկնեմ, ես կարծեմ թէ պատերազմի ընթացքին գործուած սպանութիւններու եւ ոճիրներու միջեւ տարբերութիւն մը կայ, ինչ որ դուն ալ կ'ընդունիս:

"Մեր գործադրելիքն է մեռցնել Հայեր, ձեռքը, ոտքը կապուած, մանուկներ, երախաներ, հիւանդներ եւ ծերեր մինչեւ վերջին անհատը:

"Ասոր չի տրուիր պատերազմ անունը: Ասիկա սովորական վայրագ ոճիր մըն է:

"Զինուոր մը չի կրնար իր մօր գրկէն խլել ծծկեր մանուկ մը, անոր գլուխը փրցնել իր մօր աչքերուն առջեւ եւ զայն նետել անդին:

"Թերեւս (զինուորը) կը շանայ մայրն ալ փրկել:

"Տրուած հրամանը (մանուկներ շարդել) հակառակ է զինուորական պատիւին: Ան կ'ապստամբի:

"Զինուոր մը նմանապէս չի կրնար իր սուինը մխրձել հաշման դամի մը, կամ ծերի մը, տկարի մը, ճեռքը շղթայուածի մը կուրծքին:

"Ան կը մտածէ նաեւ յարգանքի մասին գերիի մը հանդէպ: Հերոսութիւն չի նկատեր այսպիսի վատութիւն մը:

"Ուրեղն պէտք է ընդունիլ որ մեր գործին չեն ծառայեր զինուորը եւ զինայրը կատարելու համար բնաշնչումի այս գործողութիւնը:

"Ասիկա ընդունել է ետք, մեր գործին յարմար ոյժը ուրկէ պիտի ձարենք: Հոս է խնդրին ամէնէն կարեւոր կէտը:

"Ես կը կարծեմ թէ գտած եմ մեր գործին յարմար անձերը:

"Որկէ գտայ:

"Գտայ զանոնք բանտերու մէջ:

"Անոնք զինուորութենէ գերծ են իրենց արդէն գործած ոճիրնե-
րուն եւ շնութիւններուն համար, զինուորներու պատիւը շաղարտելու
նպատակով:

"Զանոնք (ոճրագործները) բանտերէն Եզատ արձակելով կ'առնենք
մեր տրամադրութեան տակ:

"Դասերու եւ զօրամասերու կը բաժնենք զանոնք:

"Կ'առնենանք բոլորովին կատարեալ Թէշքիլաթը Մախսուսա:"

"Բժիշկ նազըմ. Դուք արդէն այս խնդիրը լուծեր էք:

"Գործադրութեան միջոցներն ալ պատրաստեր էք:

"Կը շնորհաւորեմ, Պէհա...

"Թէշքիլաթը Մախսուսա, ինչ գեղեցիկ անուն: Ինչպիսի արդիական
տիտղոս: Ապրիս. ապրիս:

"Բժիշկ Պէհաէտտին Շաքիր. եթէ յարմար կը դատէք այս միտքս,
ձեզ կ'ապահովեմ, որ առանց շուրի եւ օճառի դպչելու, առանց բանակը
մեր գործին մէջ խառնելու, մէկ ամսուան մէջ կ'առնենանք 10,000 էն
12,000 նոց աչքի զազնող ոյժ մը:

"Լաւ մտածենք, այս ընտրեալ ոյժով ինչեր կրնանք ընել:" (114)

1. Մեւլանֆատէ ՐիՖաաթ, էջ 114:

2. Նոյն. էջ 114:

Հարցաքննիչ Յանձնախումբի նախագահ Մազար Պէյ գրաւորապէս հարցումներ ուղղեց Կովկասի ձաւատին Երրորդ Օսմանեան Զօրաբանակի Ընդհանուր Հրամանատար Զօրավար Վէհիպ Փաշայէնի որ Պոլսոյ արուարձան Եէնի Բէօյ Աձը Պատէմէն 5 Դեկտեմբեր 1918 ին պատասխանեց երկար տեղեկագրով մը: Վէհիպ Փաշա կը հաստատէ թէ Երզնկայի Մէմփիէ/Ք/ Կառավարիչ Մէմտուհ Պէյ մասնաւոր հրամաններ տուած զինայրերուն կոտորել կարաւաններու հայերը, եւ թէ Բժիշկ Պէհաէտտին Շաքիր Պէյ Թէշքիլաթը Մախսուսայի նախագահի հանգամանքով Երրորդ Զօրաբանակի չորս իրաւասութեան շրջանակին մէջ բանտերէն ազատ արձակած էր ոճրագործներ, կազմած էր անոնցմով հրոսախումբեր, որոնք իր հրամանով կոտորած էին հայ կարաւանները եւ կողոպտած էին անոնց ունեցածները: Թուրք Պատերազմական Աւետանը ստէպ մէջ բերումներ կատարած է Վէհիպ Փաշայի վկայութենէն հատուածներ:

Հայատառ թրքերէն բնագիր

Վէհիպ Փաշանըն (թէրթիփ 9, սահիֆա 3): Երմէնիլէրին գաթլ վէ իմհասը վէ մալլարընըն եաղմա վէ դասպը իթթիհաթ վէ Թէրազգի Մէրթէզի Ումոււմիսիսինն նէթիձէյի մուքարրէրաթը օլուփ, Իւշիւնձիւ Օրտու մընթըքասընտա ինսան գասափլարընը թէտարիթ էտէն վէ օնլարը իտարէ վէ իսթիհամ էտէն Պահաէթթին Շաքիր Պէյին էմիր վէ իշ'արընա ինքիյաթ էթմիշլէր տիր:

Իւշիւնձիւ Օրտուտա պիւթիւն

Հայերէն թարգմանութիւն

Վէհիպ Փաշայի վկայութիւնը ցոյց կու տայ (թուահամար 9, էջ 3) թէ Հայերու կոտորածը եւ բնաջնջումը եւ անոնց ինչքերուն եւ կալուածներուն կողոպուտը արդիւնքներն էին Միուլթիւն եւ Յառաջդիմութիւն Կուսակցութեան Կեդրոնական Կոմիտէի տուած որոշումներուն: Պէհաէտտին Շաքիր Պէյ կազմեց Երրորդ Զօրաբանակի շրջանին մէջ մարդու մսագործներ եւ զանոնք գործածեց իր հրամանին տակ, իսկ կառավարչները եւ պաշտօնեաները գործեցին հպատակելով իր հրահանգներուն:

Պոլսոյ արուարձան եէնի Քէօյ Աձը Պատէմէն 5 Դեկտեմբեր
1918 ին՝ Կովկասի ձակաւի Երրորդ Օսմանեան Զօրաբանակի
Ընդհանուր Հրամանատար Զօրավար Վէհիպ Փաշա երկար տեղե-
կագրով մը պատասխանեց Պոլսոյ Հարցաքննիչ Յանձնախումբի
Նախագահ Մազար Պէյի: Ան Ինչ հաստատեց թէ Երզնկայի կառ-
վարիչ Մէմտուհ Պէյ հրաման տուած էր զինայրերուն եւ ոստի-
կաններուն կոտորելու Հայ կարաւանները եւ, Բժիշկ Պէհաէտ-
տին Շաքիր Պէյ Թէշքիւաթը Մախսուսայի Նախագահի հանգաման-
քով Երրորդ Զօրաբանակի իրաւասութեան շրջանէն ներս բան-
տերէն ազատ արձակել տուած էր զատապրտեալ ոճրագործներ,
ասոնցմով կազմած էր հրոսախումբեր, որոնք հետեւելով իր
հրահանգներուն բնաջնջած էին տեղահանութեան հայ կարաւան-
ները եւ կողոպտած էին անոնց ունեցածները: Թուրք Պատերազ-
մական Ատեանի Ընդհանուր Դատախազը իր ամբաստանագրին մէջ
ձիշքի/է բերած է Վէհիպ Փաշայի տեղեկագրէն հատուածներ:

Հայատառ թրքերէք բնագիր

Հայերէն թարգմանութիւն

Վէհիպ Փաշանըն (Թերթիփ 9, սահիֆա 8)

Վէհիպ Փաշայի վկայութիւնը ցոյց

երմէնիւ էրին գաթլ վէ իմհասը վէ մալլարընըն կու տայ (Թուահամար 9, էջ 8) թէ
եաղմա վէ զասպը Իթթիհատ վէ Թերագգի Մերթեգի Հայերու կոտորածը եւ բնաջնջումը
Ումուեմիսինին նէթիձէի մուքարրէրաթը օլուփ, եւ անոնց ինչքերու եւ կալուածներու
Իւչիւնձիւ Օրտու մընթըքասընտա 1 ինսան կողոպուտը արդիւնքներն են Միութիւն

-
1. Երրորդ Զօրաբանակի շրջանը կ'ընդգրկէր հետեւեալ նահանգները. Կարին, Պիթլիս, Վան, Տիգրանակերտ, Խարբերդ, Սեբաստիա, Տրապիզոն, եւ ձանկիկի անկախ գաւառը: Վէհիպ Փաշայի տեղեկագիրը կը կրէ Դիւանի թիւ Հ 179_ Հ 182:

Պոլսոյ արուարձան Եէնի Քէօյ Աձը Պատէմէն 5 Դեկտեմբեր 1918 ին
Թուրքիոյ արեւելեան ձաւատի Օսմանեան Երրորդ Զօրաբանակի ընդհանուր
հրամանատար Զօրավար Վէհիպ Փաշա երկարաշունճչ տեղեկագրով մը պատաս-
խանած է Պոլսոյ Հարցաքննիչ Յանձնախումբի Նախագահ Մազհար Պէյի գրա-
ւոր պահանջին եւ հարցումներուն:

Վէհիպ Փաշա վկայած է թէ Երզնկայի կառավարիչ Մէմտուհ Պէյ հրա-
մայած էր զինայրերուն եւ ոստիկաններուն կոտորել հայ կարաւանները:
Նոյն վկայութիւնը կը հաստատէ թէ Բժիշկ Պէհաէտտին Տաքիր Պէյ Թէշ-
քիլաթը Մախսուսայի Նախագահի հանգամանքով՝ Երրորդ Զօրաբանակի իրա-
ւասութեան սահմաններէն ներս բանտերէն ազատ արձակել տուած էր դա-
տապարտեալ ոձրագործները, ասոնցմով կազմակերպած էր հրոսախումբեր
եւ կամ Զօրավար Վէհիպ Փաշայի բռնորով մ ա ղ ու մ ս ա գ ո ղ ծ-
ներ, որոնք հետեւելով իրենց ղեկավարինճք հրամաններուն եւ հրահանգ-
ներուն հետեւելով կոտորած եւ բնաջնջած են տուներէն բռնի դուրս
հանուած Հայերու կարաւանները: |

Պոլսոյ Թուրք Պատերազմական Ատեանի Ընդհանուր Դատախազը իր՝ ամ-
բաստանագրին մէջ Վէհիպ Փաշայի տեղեկագրէն հատուածներ մէջ բերած է:

18 Յունուար 1920 ին Բժիշկ Պէհաէտտին Տաքիր Պէյի ղէմ արձակ-
ուած մահավճիռն ալ մէջ կը բերէ հատուածներ Զօրավար Վէհիպ Փաշայի
տեղեկագրէն: |

Օսմանեան Երրորդ Զօրաբանակի իրաւասութեան շրջանը կ'ընդգրկէր
հետեւեալ արեւելեան նահանգները. Կարին, Պիթլիս, Վան, Տիգրանակերտ,
Խարբերդ, Տրապիզոն, Սերաստիա եւ ձանիկի անկախ գաւառը (Միւսթագիլ
սանձագ)՝ Դ.Ե. Թիւ 2 171-2182:

Թաղուհիմը Վազայի...թիւ 8540, հրատարակուած 5 Մայիս 1919 ին,
էջ 7, սիւն 2:

Թաղուհիմը Վազայի...թիւ 8771, հրատարակուած 9 Փետրուար 1920ին,
էջ 48, սիւն 2:

Հայաստան թրքերեն բնագիր

Հայերեն թարգմանութիւն

Վէհիպ Փաշանըն (թերթի 9, սահիֆա 8)

Երմէնիլէրին գաթլ վէ իմհասը վէ մալլա...
ընըն եաղմա վէ ղասպը Իթթիհասթ վէ Թերագգի
Մէրքէգի Ումուսիսիսին նէթիճէի մուգարրէ...
րաթը օլուփ, Իւչիւնճիւ Օրտու մընթըգա...
սընտա ինսան գասափլարընը թէտարիթ էտէն
վէ օնլարը իտարէ վէ իսթիխտամ էտէն
Պահաէթթին Շաքիր Պէյին էմիր վէ իշ'արընա
ինգիյաթ էթմիշլէրտիր:

Իւչիւնճիւ Օրտուտա պիւթիւն Կէ...
լաթէթ պէշէրիյէ Կիթնէ վէ Կէսաթ Պա...
հաէթթին Շաքիր Պէյին էլի ալթընտա
սուտուր վէ զուհուր էթմիշտիր:

Պէրիթիլէր իփթէն վէ զազըգթան
գուրթուրուլմուշ եարարընը, էօթէթիլէր
տէ էլի կէօգիւ գանլը ժանտարմալարընը
իհզար...իլախարէ (1)

Վէհիպ Փաշայի վկայութիւնը ցոյց

կու տայ (կարգաթիւ 9, էջ 8) թէ Հայերու
կոտորածը եւ բնաջնջումը, եւ անոնց ինչ...
քերու եւ կալուածներու կողոպուտը արդիւնք...
ներն են Միութիւն եւ Յառաջդիմութիւն կու...
սակցութեան Կեդրոնական Կոմիտէի տուած
որոշումներուն: Երրորդ Բանակի շրջանէն
ներս Պէհաէտտին Շաքիր Պէյ Պէյ կազմեց եւ
գործածեց մարդու մսագործներ:

Երրորդ Զօրաբանակի շրջանին մէջ
գործուած բոլոր խժոժութիւնները, մարդկա...
յին չարիքները, ոճիրները եւ անկարգու...
թիւնները Պէհաէտտին Շաքիր Պէյի ձեռքին
տակ կազմակերպուած դէպքեր են:

Հրոսակներէ ոմանք ազատուած էին
կախաղանէ եւ ցիցէ, ուրիշներ ալ արիւնար...
բու զինայրեր եւ ոստիկաններ էին կազմուած
յատկապէս ոճիրներ գործելու համար... մին
չեւ վերջ (հատուածին)

Իլախարէ բառը կը նշանակէ թէ մէջ բերուած հատուածը պէտք է կարդալ
մասամբ Վէհիպ Փաշայի ձեռագրին մէջ: Մենք կը վերջացնենք հատուածը զայն
մէջ բերելով ուղղակի ձեռագրէն:

Երիտասարդ Թուրքերու կարծեցեալ քաղաքակրթութիւնը ղեռ պահած էր
Օսմանեան պատժագրքի մէջ կ ա խ ա ղ ա ն ի եւ ՅԻՅԻ վրայ գամելու
մահապատիժները:

վէ փօլիսլէրինի իհզար վէ ձինա__
 յէթի մալիւմէնին իձրասը իչին տէվլէթին
 թահթը աման վէ հիմայէսինտէ պիր ինքա__
 րաթը թամամըյլա թօփլամըջ օլան օ
 միւտասնաստան աձիզ գութլէի պէշէրէ մու__
 սալաթ էյլէրլէր իմիշ: Մուգարրէր պիր
 փրօկրամ մութլագ գասթը թահթընտա եսփը__
 լան իշպու մէլագիմ իթթիհաթ վէ Թէրագգի
 մուրախասլարըյլա Հէյէթի Մէրթէգիյէլէ__
 րինին, վէ սանիյէն գանուէն վէ վիճտանը
 պիր թարահա աթարագ մէպնի արգու վէ վէրա__
 մինա ալէթ օլան բուէսաի հիւքիւմէթին
 էմիր եսփըլմըջ վէ պու կիպի իշիթթիթլէրի
 հալտէ վագիճէի ատլիյէլէրինի Ֆէ'րէն
 գի մէտխալ օլմայըփ լագըմ կէլէն Միւտ__
 տէի Ումուսիլէրինին իշէ գարըջ փաթ
 տավրանմալարըյլա ձինայէթի մէսմուէի
 թէշվիթ էյլէտիթլէրի անլաշըլմըջտըր:

Ինաստէի թահրիրիյէսի տէ իթթիհաթ
 վէ Թէրագգի Մէրթէգի Ումուսիսի ^{յլէ} իփէն
 Մէձլիսի Ումուսի ազաի թապիյէսինտէն
 պուլուէնան Վիւքէլա իչին պիր հիւձձէթի
 իթթիհամ վէ պուրհանը թամտըր:

եւ պետութիւնը անոնց թիկունք
 կանգնած էր: Անոնք բնաջնջեցին մարդկային
 զանգուածներ՝ զուրկ ամէն տեսակ պաշտպա__
 նութենէ: Կոտորածները կազմակերպուած
 էին մասնաւոր յփ ծրագրի մը համաձայն
 եւ իրագործուեցան մասնայատուկ քառակի
 մը համար: Կեդրոնական Կոմիտէի երկարատեւ
 խորհրդակցութենէն ետք տրուած որոշումները
 գործադրուեցան Միութիւն եւ Յառաջդիմու__
 թիւն կուսակցութեան պատասխանատու քարտու__
 ղարներուն միջոցով, երկրորդ՝ անհատներու
 կողմէ որոնք գործեցին ամէն օրէնք եւ կա__
 նոն մէկ կողմ նետելով կուսակցական բաղ__
 ձանքներուն եւ կառավարկան կարգադրութիւն__
 ներուն համաձայն: Բացայայտ է որ ընդհա__
 նուր դատախազները եւ դատական պաշտօնեա__
 ները որոնք իրենց պարտականութիւնը չկա__
 տարեցին ոձիւրներու եւ խզրժութիւններու
 գործադրութեան տեղեակ ըլլալէ ետք, այլ
 թոյլ տուին որ ոձիւրները շարունակուին,
 անոնք պէտք է անուղղակի մեղսակիցներ
 նկատուին:

Այս գրաւոր վկայութիւնը վաւերագիր
 մը եւ ամբաստանութիւն մըն է կուսակցու__
 թեան Ընդհանուր Կեդրոնին եւ անդամներուն
 դէմ, որոնք միեւնոյն ատեն մաս կը կազմէին
 Ընդհանուր Ժողովին: